

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**VÝUKA LITERATURY NA VYBRANÝCH STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH
NA KARLOVARSKU ZA MINULÉHO REŽIMU –
ORÁLNĚHISTORICKÝ VÝZKUM**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sára Mizerová

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. David Franta, Ph.D.

Plzeň, 2024

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne

.....
vlastnoruční podpis

Chtěla bych touto cestou poděkovat PhDr. Mgr. Davidu Frantovi, Ph.D., za příkladné a velmi podnětné vedení během zpracovávání této bakalářské práce. Jeho cenné rady a připomínky mi byly při zpracovávání této bakalářské práce velice přínosné. Dále bych chtěla poděkovat paní pamětnici PaedDr. Iloně Baarové za její ochotu podílet se na orálněhistorickém výzkumu a za poskytnuté archivní materiály z osobní sbírky. Velké poděkování patří také ředitelce Střední zdravotnické školy a vyšší odborné školy v Karlových Varech Mgr. Haně Švejtilové, jež ochotně poskytla další prameny ke zpracování části o historii školy.

OBSAH

ÚVOD	5
1 METODOLOGIE VÝZKUMU	7
2 OD MLÁDÍ PO PAMĚTNICTVÍ: ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH PAEDDR. ILONY BAAROVÉ.....	10
2.1 MLÁDÍ A RODINNÉ KOŘENY	10
2.2 STUDIUM A KARIÉRA	10
2.3 VZPOMÍNKY NA STUDIUM NA VYSOKÉ ŠKOLE.....	12
2.4 VYUČOVANÉ PŘEDMĚTY NA VYSOKÉ ŠKOLE	16
2.5 80. LÉTA V ŽIVOTĚ PAMĚTNICE, PRACOVNÍ PŘÍLEŽITOSTI A SOUČASNÝ ŽIVOT	19
3 POHLED NA HISTORII VYBRANÝCH STŘEDNÍCH ŠKOL NA KARLOVARSKU	21
3.1 STŘEDNÍ ZDRAVOTNICKÁ ŠKOLA A VYŠŠÍ ODBORNÁ ŠKOLA ZDRAVOTNICKÁ KARLOVY VARY	21
3.2 PRVNÍ ČESKÉ GYMNÁZIUM V KARLOVÝCH VARECH.....	25
4 VÝUKA LITERATURY NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH ZA MINULÉHO REŽIMU	29
4.1 ANALÝZA UČEBNIC ZA DOB MINULÉHO REŽIMU V ČESKOSLOVENSKU	31
4.2 KOMPARACE UČEBNICE Z MINULÉHO REŽIMU S DNEŠNÍ	35
ZÁVĚR	38
RESUMÉ.....	40
SEZNAM ZKRATEK	42
PRAMENY	43
SEZNAM LITERATURY	44
INTERNETOVÉ ZDROJE	46
PŘÍLOHY	I

ÚVOD

Od roku 1948 až do listopadu 1989 byla naše vlast pod nadvládou totalitního a autoritářského režimu. Nic netušící občané, kteří z počátku vítali komunismus s otevřenou náručí, ani ve snu netušili, co vše se za více než 40 let totality odehraje. Život za komunismu nebyl jednoduchý – zejména pro ty, kteří odmítali vstoupit do strany a sdílet myšlenky socialismu. Cenzura, vykonstruované politické soudní procesy, nedostatek potravin a zboží, nemožnost cestovat, nesvoboda slova a tisku, sledování tajnou policií a mnoho dalších problémů, které sužovaly občany Československé socialistické republiky. Ani ve školství nebyla situace jednoduchá. Ředitelé, kteří zastávali svou funkci před Únorem a nebyli členy strany, byli následně nahrazeni stranickými řediteli. Tento proces se netýkal pouze vedení škol, ale zasahoval i do celého pedagogického sboru. Ze dne na den muselo díky svému přesvědčení opustit povolání několik pedagogů. I vyučování se neobešlo bez prosazování ideologických myšlenek. Ve škole byli všichni povinni oslavovat socialistické svátky a významné dny, k čemuž náležela výzdoba nástěnek a různé tematické akce. Ideově zaměřené byly i učebnice, podle nichž se vyučovalo. V učebních materiálech byl vyzdvihován zejména Sovětský svaz a důležitost Velké říjnové socialistické revoluce. Stěžejní bylo též plánování a řádné vymezení hlavních výchovných cílů, které byly ve skutečnosti cíli ideologickými. S politikou se tedy setkával každý na každém kroku, a to i žáci ve škole.

Cílem této bakalářské práce je poskytnout pohled na průběh vyučování na středních školách za minulého režimu. Motivací pro výběr tématu byla hlavně zvědavost autorky, jak moc se lišila výuka v dobách komunismu od dnešní. Jako hlavní metoda výzkumu byla zvolena metoda orální historie, kdy autorka této studie vyzpovídala pamětnici, která vyučovala od roku 1976 na střední škole. Orálně historická metoda patří mezi výzkumné metody, při níž se nám dostává přímého svědectví pamětníků. Je nutno si během používání této metody uvědomit, že každý z nás je individuum, které prožívá určité události jiným způsobem. Toto svědectví je i přes všechny nevýhody velice cenným materiálem, se kterým můžeme dále pracovat. Mezi další použitou metodu při zpracovávání této bakalářské práce patří též přímá práce s pramenem, a sice s kronikami, almanachy a jinými archiváliemi, jež se povedlo zachovat do dnešní doby.

Tato bakalářská práce se v dílčích kapitolách zabývá životem pamětnice Ilony Baarové, vzděláváním a kurikulem na Pedagogické fakultě v Plzni za minulého režimu a historií

bývalých pracovišť pamětnice (Střední zdravotnické školy v Karlových Varech a Prvního českého gymnázia v Karlových Varech). Následující část studie poskytuje pohled na průběh vzdělávání v období komunismu, nechybí ani analýza učebnice z roku 1986 a porovnání s nynější učebnicí.

1 METODOLOGIE VÝZKUMU

Mezi hlavní vědecký postup získávání informací při tvorbě této kvalifikační práce patří metoda nesoucí název orální historie. Podle M. Vaňka a P. Mückeho v knize *Třetí strana trojúhelníku* je orální historie definována jako „řada propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů jejichž prostřednictvím se badatel dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“¹ Pro orální historii je stěžejní interview, kdy tazatel klade předem připravené otázky dotazovanému. Tento celý proces je po celou dobu zaznamenáván pomocí audionahrávky. V praxi se též setkáváme kromě audio nahrávky s pořizováním vizuálního záznamu na video. Po pořízení jakéhokoliv typu záznamu následuje jeho přepsání a vyhodnocení. Přepsaný záznam se archivuje, aby mohl být v budoucnu využit k dalšímu zpracování a využití. Při využívání této metody je nutné dbát na etický kodex, aby nedošlo ke zneužití osobních údajů či psychické újmě narátora při špatně položené otázce.

Kořeny orální historie spadají až do období po 2. světové válce do Severní Ameriky,² kde se tento trend ujal nejvíce. Centrálním místem pro spolupracovníky Allana Nevinse, kterého řadíme mezi hlavní průkopníky orální historie,³ byla Kolumbijská univerzita v New Yorku.⁴ Využívání této metody nezůstalo pouze na jednom kontinentu, ale rozšířilo se po celém světě. Svě místo a využití orální historie zaobírá ve Velké Británii, Itálii, Německu, Francii, Kanadě, Finsku či také v Číně a Indii.

Orálněhistorický výzkum průběhu výuky za minulého režimu nebyl po dlouhou dobu badatelským předmětem zájmu. Mezi první autory, kteří se začali tímto tématem zabývat, patří skupina brněnských vědců Jiří Zounek, Dana Knotová a Michal Šimáně. Tito autoři mapovali výuku a životní osudy učitelů na Moravě. Vzorem pro mou bakalářskou práci byla jejich studie nesoucí název *Život Karla – příběh učitele v socialistickém Československu*. Výjimečnou publikací je autobiografie *Cesta do hlubin kantorovy duše* od Miloše Hoznauera, který zde líčí své paměti z dob, kdy učil. Velké množství informací může badatel

¹ VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku*. Teorie a praxe orální historie. Praha: Karolinum, 2022, s. 18. ISBN: 978-80-246-5335-8.

² VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku*. Teorie a praxe orální historie. Praha: Karolinum, 2022, s. 20. ISBN: 978-80-246-5335-8.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

při svém výzkumu čerpat i z webové databáze *Post Bellum*. Projekt *Paměti národa* vznikl v roce 2008 za spolupráce Českého rozhlasu a Ústavu pro studium totalitních režimů.⁵ Toto internetové rozhraní poskytuje databázi vzpomínek pamětníků, jež byli očitými svědky událostí moderních dějin 20. století. Díky regionálnímu řediteli organizace *Paměť národa* jsem dokonce získala kontakt na pamětnici, která se podílela na orálněhistorickém výzkumu, jež patří mezi klíčové prameny této studie. Spisovatelka Barbora Šťastná se v této organizaci zabývá normalizačním školstvím.⁶ Dokumentární cyklus České televize *Příběhy 20. století* inspiroval autory Mikuláše Kroupu a Adama Drdu ke zpracování monografie *Normalizované životy*, kde jedna z kapitol líčí dobový příběh Miroslava Jirounka a dalších mladoboleslavských gymnazistů.⁷ I přes veškeré snahy organizací a badatelů, kteří zachycují vzpomínky pamětníků, je těchto memoárů málo.

Z kvalifikačních vysokoškolských prací, jež se zabývaly socialistickým školstvím s využitím metody orální historie, lze zmínit diplomovou práci Barbory Mošanské⁸ či disertační práci Lucie Petrášové.⁹

*

Pamětnice byla oslovena na základě rešerše za spolupráce organizace *Paměť národa*, v níž jsem hledala učitelku českého jazyka a literatury za minulého režimu. V rámci výzkumu k této bakalářské práci proběhla celkem dvě nahrávání ve dnech 6. října a 7. listopadu 2023 v budově Prvního českého gymnázia v Karlových Varech. Pamětnice měla možnost se před každým nahráváním seznámit s otázkami, jež jí byly při rozhovoru kladeny. Po pořízení audio záznamu jsem tento materiál vložila do programu Beey.io, který

⁵ *Paměť národa. O projektu*. Online. Dostupné z: <<https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>>. [cit. 12. 3. 2024].

⁶ Týkající se primárního a sekundárního vzdělávání např. ŠTASTNÁ, Barbora. „*Váš syn má samé jedničky. Takže navrhujeme, aby se vyučil kotlářem*“. Dostupné z <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/vas-syn-ma-same-jednickky-takze-navrhujeme-aby-se-vyucil-kotlarem> [cit. 21. 3. 2024]; též. „*Kouzelné umístěnky. Pracovali jste i na místě, na které jste vůbec nechtěli*“. Dostupné z <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/vas-syn-ma-same-jednickky-takze-navrhujeme-aby-se-vyucil-kotlarem> [cit. 21. 3. 2024]; též. *Co jsme se (ne)naučili v normalizovaných školách*. Dostupné z <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/specialy/co-jsme-se-nenaučili-v-normalizovanych-skolach> [cit. 21. 3. 2024].

⁷ DRDA, Adam. Škola normálního života. In: též. *Normalizované životy II*. Praha: Post Bellum, 2018, s. 32–51. ISBN 978-80-7448-080-5.

⁸ MOŠANSKÁ, Barbora. *Československá škola a její učitel v letech 1948–1989*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2018. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97722/120295019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [cit. 21. 3. 2024].

⁹ PETRÁŠOVÁ, Lucie. *Ideologická specifika vzdělávání učitelů jako příklad transformace české pedagogiky v období autoritativního „komunistického“ režimu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2019. Dostupné z: <https://theses.cz/id/inxt4g/33377815> [cit. 21. 3. 2024].

převodl nahrávku na text. Následovalo zaslání dokumentu s přepsanou nahrávkou pamětnici, která měla prostor se k němu vyjádřit a popřípadě své odpovědi opravit. Pamětnice mi kromě rozhovoru poskytla i řadu jiných pramenů. Na jeden z našich rozhovorů s sebou přinesla svůj vysokoškolský index, diplomovou práci, zadání diplomového úkolu, oponentský posudek a také řadu učebnic, podle nichž učila za minulého režimu. Osobní složka pamětnice je uložena v archivu Střední zdravotnické školy v Karlových Varech. V této složce jsem našla okopírované vysokoškolské diplomy, osobní dotazníky a také výplatní pásky. Pokoušela jsem se dohledat zápisy z pedagogických rad. O jejich zprostředkování jsem požádala Státní okresní archiv Karlovy Vary a posléze i Střední zdravotnickou školu a První české gymnázium v Karlových Varech. Zde jsem narazila na problém ohledně uchovávání archiválií a zápisy jsem nedohledala. V rámci bádání jsem prostudovala kroniky a almanachy ze školního archivu Střední zdravotnické školy v Karlových Varech a Prvního českého gymnázia v Karlových Varech.

2 OD MLÁDÍ PO PAMĚTNICTVÍ: ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH PAEDDR. ILONY BAAROVÉ

2.1 MLÁDÍ A RODINNÉ KOŘENY

Ilona Baarová, rozená Bernatová, se narodila 9. září 1956 v Karlových Varech. Její rodiče byli ekonomové, tatínek navíc stranický příslušník. Dětství a mládí prožila v Chebu, kde navštěvovala Americkou školu v letech 1962–1971, dnes 2. základní školu. Po základní škole studovala v letech 1971–1975 na chebském gymnáziu. Ve studiu chtěla dále pokračovat na právnické nebo filozofické fakultě. Její prioritou byla právnická fakulta, jelikož se chtěla stát právníčkou. Kvůli kádrovým posudkům se ale rozhodla pro studium na pedagogické fakultě. Mezi její zájmy patří od dětství sport a hudba.

Při vpádu vojsk Varšavské smlouvy na naše území v roce 1968 bylo paní pamětnici 12 let. V té době byla s rodiči na dovolené v Rumunsku. Když se její rodiče dozvěděli informaci o okupaci ČSSR, její maminka propadla v pláč. Paní Ilona zprvu nechápala, oč jde. Kvůli této události se museli v Rumunsku zdržet. Podle vzpomínek pamětnice bylo však Rumunsko vstřícné a v zemi je nechali bez nároku na jakékoliv poplatky. Zpět do rodné vlasti se museli vrátit jiným způsobem, než původně plánovali. Rodině paní Ilony bylo řečeno, že se nesmí vracet přes Maďarsko, a musela tím pádem cestovat přes Jugoslávii a Rakousko. Při cestě domů její rodiče vážně zvažovali, že se domů již nevrátí a zůstanou v Rakousku. Nakonec se ale rozhodli pokračovat v cestě domů a v Rakousku nezůstávat.

2.2 STUDIUM A KARIÉRA

Po maturitě na Gymnáziu v Chebu se Ilona rozhodla pro studium na Pedagogické fakultě v Plzni, která vznikla v roce 1948 jako pobočka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.¹⁰ Dříve tato fakulta poskytovala 4leté studium. Mezi studijní obory, jež si paní pamětnice vybrala, patřil český jazyk a dějepis. Ke studiu češtiny ji přiměl její středoškolský pedagog Jaroslav Petřivalský. Dle slov pamětnice šlo o velmi odvážného profesora, který se nebál vyučovat věci, jež v té době byly zakázány a o nichž neslyšela ani během studia na vysoké škole. Šlo prý o učitele vysokých odborných kvalit, o němž pan ředitel věděl, že by se jen těžko nahrazoval, a proto mu nedal výpověď. Studentům, mezi něž patřila i paní pamětnice, ve svých hodinách vyprávěl například o americké, anglické či francouzské literatuře. Vedl dokonce literární seminář, jež mohli studenti dobrovolně navštěvovat

¹⁰ HYNA, Alfred; JÍLEK, Tomáš; SLÍPKA, Jaroslav. *Osobnosti plzeňského vysokého školství*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2001, s. 13. ISBN: 80-7082-815-3.

a rozšiřovat si tak více své vědomosti. Se svými studenty chodil i do kina, kde společně sledovali snímky, které zrovna nepatřily k typickým filmům socialistického repertoáru.

Díky účasti na Středoškolské odborné činnosti získala paní Ilona bonusové body v přijímacím řízení na vysoké škole. Součástí přijímacího pohovoru byl rozbor 5 literárních děl různých autorů a z dějepisu otázka na vznik KSČ. Přijímací pohovory na jednotlivých pedagogických fakultách probíhaly různě. Komunistický režim měl značný vliv na přijímání studentů ke studiu. Uchazeči museli v mnoha případech předkládat komisi svůj tzv. kádrový posudek, v němž se nacházely informace o zaměstnání rodičů a jejich třídním původu.¹¹ Problém nastával v momentě, kdy bylo přijímací komisí zjištěno, že se v kádrovém posudku nachází například informace, že má některý z rodičů uchazeče soukromou živnost nebo je značně proti režimu. Takový uchazeč nebyl ke studiu na vysoké škole přijat, ačkoliv měl během svého studia na předchozí škole výborný prospěch. Politika zde tak hrála velkou roli.

V době totalitního režimu bylo též značným plusovým bodem pro uchazeče, jestliže se aktivně podílel při mimoškolních činnostech, například na Pionýru. Šlo o organizaci, která byla založena za účelem šíření myšlenek marxismu-leninismu mezi dětmi a mládeží v ČSSR. Vznikla ze skautské organizace Junák po roce 1948 na naléhání vládnoucí strany, jež chtěla upravit koncepci tohoto skautského oddílu a postupně ji přetransformovat ke svému, zejména politickým, potřebám. Vzorem pro vznik měla být pionýrská uskupení v Sovětském svazu, Jugoslávii a Bulharsku.¹² Podtypem Pionýru byla organizace Jiskřičky, jež se zaměřovala na děti ve věku od 7 do 9 let.¹³ Ještě před vznikem tohoto uskupení pro nejmenší existovaly ze strany režimu jisté snahy, jak přimět děti mladšího školního věku ke vstupu do Pionýru. Pro šíření ideologie byl používán časopis *Mateřídouška*, kdy se od 50. let 20. století v každém čísle objevovala alespoň malá zmínka o pionýrech.¹⁴ Jiskřičky začaly vznikat po usnesení na III. sjezdu ČSM v prosinci 1958.¹⁵ Děti při vstupu do tohoto podtypu pionýrské organizace musely složit slib. Dále obdržely svůj odznáček, který nosily na levé straně bílé košile nebo halenky, jež patřila k oddílovému stejnokroji.

¹¹ ZOUNEK, Jiří; ŠIMÁNĚ, Michal; KNOTOVÁ, Dana. *Normální život v nenormální době. Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*. Praha, 2017, s.76. ISBN: 978-80-7552-709-7.

¹² KNAPÍK, Jiří a kol. *Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949–1968)*. Opava: Slezská univerzita, 2022, s. 26. ISBN: 978-80-7422-837-7.

¹³ KNAPÍK, Jiří a kol. *Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949–1968)*. Opava: Slezská univerzita, 2022, s. 145. ISBN: 978-80-7422-837-7.

¹⁴ KNAPÍK, Jiří a kol. *Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949–1968)*. Opava: Slezská univerzita, 2022, s. 146. ISBN: 978-80-7422-837-7.

¹⁵ KNAPÍK, Jiří a kol. *Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949–1968)*. Opava: Slezská univerzita, 2022, s. 148. ISBN: 978-80-7422-837-7.

Pionýrské organizace existovaly na všech školách a formovaly se z jednotlivých družin, které čítaly 6–10 žáků.¹⁶ Pionýři nefungovali pouze během školního roku, ale také i o prázdninách. Věnovali se zejména veřejně prospěšným pracím, rozvoji v oblasti tělovýchovy a v neposlední řadě také k poznávání kraje, v němž žili. Měli za úkol pomáhat se sklizní sena nebo obilí, udržováním zahrádek, dětských hřišť, nebo také v mateřských školách. Pokud se stalo, že daný pionýr nebyl o prázdninách přítomen ve svém rodné vesnici či městě, musel za sebe sehnat náhradníka.¹⁷ K dalším činnostem pionýrů patřila účast na nejrůznějších školních akcích, mezi něž patřily besedy, přednášky a literární a pravopisné soutěže, nechybělo ani čtení ideologicky zaměřených knih.¹⁸

2.3 VZPOMÍNKY NA STUDIUM NA VYSOKÉ ŠKOLE

Na vysokou školu vzpomíná pamětnice dodnes s láskou a úsměvem. Respondentka zde začala studovat v září roku 1975. Mezi vyučující literatury v té době patřil například Viktor Viktora, o němž pamětnice tvrdí: *„Pan profesor Viktora byl asi nejoblíbenějším vyučujícím celé té naší skupiny, těch studentů českého jazyka. My jsme na jeho přednášky samozřejmě chodili, tam jsme myslím nevynechali nikdo nic, i když taky z nás... neměli jsme povinnost tam chodit. Trošku nás zarazilo vždycky to obrovské množství informací. On byl chodící kronika všeho, takže my jsme skutečně byli překvapeni, co toho všechno všeho zná a docela jsme se obávali, že třeba při těch zkouškách na nás bude chtít taky takové až že details, ale ne. Měl nadhled. Pochopil, že jsou věci zajímavé, které nám říkal, ale pak je po nás jako nevyžadoval, no.“*¹⁹

Profesor Viktor Viktora se narodil 20. ledna roku 1942.²⁰ Oba jeho rodiče byli pedagogové – matka učila v obecné škole v Chlumčanech, otec zastával post ředitele na škole měšťanské. Po politickém převratu v roce 1948 se museli rozhodnout, zdali se stanou příslušníky nově vládnoucí strany, či nikoliv. Matka Viktora Viktoru nakonec politickému nátlaku podlehla, otec však do politické strany vstoupit odmítl. Kvůli tomu přišel nejen o funkci ředitele, ale i byt, jenž rodina obývala. Došlo též k tomu, že otci bylo přiděleno místo ve Volenicích u Strakonice,²¹ ale kvůli vysokým finančním nákladům na cestování za

¹⁶ KNAPÍK, Jiří a kol. *Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949-1968)*. Opava: Slezská univerzita, 2022, s. 28. ISBN: 978-80-7422-837-7.

¹⁷ *Věstník ministerstva školství*. Československo Ministerstvo školství a kultury, 1952, č. 16, s. 215.

¹⁸ KNAPÍK, Jiří a kol. *Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949-1968)*. Opava: Slezská univerzita, 2022, s. 59. ISBN: 978-80-7422-837-7.

¹⁹ Příloha č. 1: *Rozhovor s pamětnicí*, s. XVI.

²⁰ NOVOTNÝ, Jiří. *Poslední tichá cesta Viktora Viktoru*. Česká literatura 71, 2023, č. 1, s. 114. ISSN: 0009-0468.

²¹ Tamtéž.

rodinou navštěvoval svého syna a manželku pouze jednou za měsíc. Nelehká životní situace provázela rodinu až do roku 1951, kdy bylo otci nabídnuto pracovní místo v Plzni. Rodina se nejprve přestěhovala do jedné malé místnosti mamčin bratrova bytu, poté jim babička přenechala celý byt, kde bydleli společně s mamčinou sestrou. Viktor Viktora začal svou školní docházku nejprve na národní škole, a později byl přijat na jedenáctiletou školu. Na přání jeho otce začal po maturitě studovat v Praze matematiku. Viktor chtěl ale studovat český jazyk a dějepis, a zkusil proto přijímací zkoušky na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. U přijímacích zkoušek bohužel nevyhověl, a kvůli nízkému zájmu o studium ze strany mladých mužů na Pedagogickém institutu v Plzni byl roku 1960 přijat ke studiu svého vysněného oboru. Studium ho bavilo a zanedlouho zde začal působit jako pomocná vědecká síla. Jeho otec se ale stále nespokojil s tím, že mladý Viktor Viktora namísto v Praze studuje v Plzni. Na žádost a přímluvu ze strany významného plzeňského bohemisty Miloslava Švába byl Viktora přijat na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy.²² Po studiích začal Viktora vyučovat na Střední všeobecně vzdělávací škole v Domažlicích. V roce 1967 mu bylo nabídnuto místo na katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty v Plzni, kde působil až do roku 2022. Přednášel zejména dějiny starší české literatury, literaturu 19. století a také světovou literaturu. Mezi jeho další zájmy, kromě literatury a dějepisu, patřila turistika a poslech vážné hudby. Na jeho lásku k turistice a obdivování nejrůznějších staveb vzpomíná ve svém vypravování o Viktoru Viktorovi i pamětnice Ilona Baarová. Nejen z jejího vypravování o panu profesorovi můžeme soudit, že se jednalo o velice vzdělaného člověka, kapacitu ve svém oboru, který své znalosti dokázal svým studentům perfektně předat. Jeho obdivuhodné znalosti a skromnost provázejí ne jedno vzpomínání na jeho personu.

Viktora nebyl jediným pedagogem, který v té době vyučoval na katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty v Plzni. Novodobější literaturu vyučoval na zdejší katedře Bohumil Jirásek. Podle slov paní pamětnice se pan docent ve svém výkladu zabýval hlavně socialistickým realismem. Výběr knih, jež studenti museli číst – ať už při seminářích či doma, podléhal též socialistickému smýšlení. Musely to být knihy, které byly psány ve stylu socialistického realismu. Pokud se stalo, že byl nějaký autor „nedoporučený“, četla se od něj jen nějaká díla. Například u Vladimíra Párala studenti četli pouze *Soukromou vichřici*. Vše, co bylo psáno na začátku 70. let, bylo problematické. Dále se četla díla socialistických

²² NOVOTNÝ, Jiří. *Poslední tichá cesta Viktora Viktorovy*. Česká literatura 71, 2023, č. 1, s. 115. ISSN: 0009-0468.

autorů, například Václava Řezáče či Jana Kozáka. V případě starší literatury problém s cenzurou ze strany režimu odpadal. Existují zde ovšem svědectví od jiných pamětníků, kteří též studovali na Pedagogické fakultě v Plzni v témže období. Jejich zповědi nám přinášejí informace, které se dostávají do rozporu s tvrzením od paní Ilony. Dle slov pamětnice Mgr. Ludmily Handrejchové, která na Pedagogické fakultě v Plzni studovala v letech 1973–1977, Bohumil Jirásek nabádal studenty k četbě děl samizdatových autorů. „Že vyučoval zakázané autory, je také pravda. Zmiňoval se, nabádal nás, abychom si přečetli různá díla, abychom se zaměřili na určité autory a dával nám tedy opravdu vzor...seznámil nás s postavami, které se týkají samizdatu a s díly. Dále se zmiňoval a přiblížil nám také v té době autora Václava Havla a autory, spisovatele, básníky, kteří byli zakázáni a žili v cizině.“²³ Paní Ilona tuto skutečnost nepotvrdila. „Nevím, nemyslím si. Jako učil nás samozřejmě autory, ale takové ty polozakázané. Úplně zakázané, to ne, to si nepamatuju.“²⁴

Doba v období totalitního režimu nebyla jednoduchá, obzvláště pro pedagogy, na které byl již od studia vyvíjen tlak. Učitelé patřili k osobám přicházejícím k mládeži každý den. Podíleli se na formování nejen jejich osobností, ale i znalostí. Tuto skutečnost si uvědomovali i lidé ve straně. Režim si tedy nemohl dovolit, aby děti a mládež vyučoval někdo, kdo by šířil protistranické řeči. Z tohoto důvodu bylo takových pedagogů málo. Každý takový odvážný pedagog si dával pozor, aby nepřišel o své zaměstnání nebo nebyl stíhán. Lze tedy říci, že Bohumil Jirásek své studenty mohl k četbě zakázané literatury pouze podněcovat, ale ne každý student si uvědomil, že jde o autory, o kterých by se mluvit nemělo.

Mezi další pedagogy, jež přednášeli na Pedagogické fakultě v Plzni, patřil i Lumír Klimeš. Narodil se 4. září roku 1924 v Plzni.²⁵ Jeho otec působil jako vozový dispečer oblastí jihozápadních Čech.²⁶ Studoval na Masarykově československém státním reálném gymnáziu, po válce pokračoval na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy ve studiu českého a anglického jazyka.²⁷ Vzorem se mu stal jeho pedagog Vladimír Šmilauer, významný český bohemista zabývající se lexikologií a syntaxí. V roce 1948 obhájil svou diplomovou práci ze syntaktické roviny jazyka, jejímž tématem byl vývoj dětských prací.²⁸ Po úspěšném

²³ VALÍČKOVÁ, Anna. *Výuka českého jazyka a literatury na ZŠ Bor za minulého režimu – orálněhistorický výzkum*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 2024, s. XXIV–XXV.

²⁴ Příloha č. 1: *Rozhovor s pamětníci*, s. XVII.

²⁵ MORÁVKOVÁ, Naděžda. ŘEHÁČEK, Karel. *Osobnosti plzeňského vysokého školství, díl 2*. Praha: Středisko SOH, 2014, s. 90. ISBN: 978-80-87646-04-5.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

dokončení vysokoškolského studia začal vyučovat na Masarykově gymnáziu. Působil také jako učitel českého jazyka pro cizince. V roce 1954 získal místo odborného asistenta na katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty v Plzni.²⁹ Se svou ženou se v roce 1959 oženil a o pár let později se mu narodil jeho jediný syn.³⁰ Lumír Klimeš se zabýval lexikografií, slangem a vývojem českého jazyka v 17.–19. století, dále také fonetikou a fonologií, morfologií a syntaxí.³¹ Na fakultě vyučoval předmět úvod do jazykovědy, vývoj českého jazyka a dialektologie, který nepatřil mezi studenty k oblíbeným. Roku 1978 habilitoval prací nesoucí název *Západočeský železniční, hornický a poštovní slang*.³² S habilitačním řízením byly jisté problémy, kvůli posudku komise bylo habilitační řízení pozastaveno a řádné jmenování profesorem proběhlo až v roce 1989.³³ Mezi jeho největší vášně patřilo zkoumání profesního a studentského slangu. Při bádání využíval metodu kvantitativní lingvistiky.³⁴ Své výsledky posléze publikoval v odborných časopisech. Bádal také v oblasti historické lingvistiky, kdy popsal slovní zásobu kroniky Jana Norberta Zatočila ze 17. století, či také jazyk obrozenců.³⁵ Lumír Klimeš byl dle slov pamětnice velice přísný, vyžadoval po studentech pečlivou přípravu a nic jim neodpustil. I přes značnou neoblíbenost mezi studenty však patřil k velmi uznávaným pedagogům. Pro svou přísnost dokázal studenty naučit mnohým znalostem a dovednostem. Byl velkou kapacitou ve svém oboru. Za své celoživotní zásluhy a odborný pedagogický přínos obdržel v roce 1994 Cenu města Plzně.³⁶

K oblíbeným předmětům paní pamětnice patřila moderní a světová literatura a stylistika. Obliba stylistiky se promítla nejen do výběru seminárních prací v průběhu studia, ale i do tématu diplomové práce. Závěrečná kvalifikační práce paní pamětnice Ilony nese název *Jazyková komika her J. Voskovce a J. Wericha*, a psala ji pod vedením Kubů. Oponentský posudek vypracoval Petr Mareš. Oponentovo hodnocení je vcelku kladné. Paní Ilonu chválil zejména za to, že v práci nepohlížela na prvky jazykové komiky jako na něco izolovaného, ale snažila se je zařadit do výstavby vyšších sémantických celků a také do smyslu celého díla. Po úspěšném obhájení diplomové práce se paní Ilona rozhodla si své

²⁹ Tamtéž.

³⁰ MORÁVKOVÁ, Naděžda. ŘEHÁČEK, Karel. *Osobnosti plzeňského vysokého školství, díl 2*. Praha: Středisko SOH, 2014, s. 91. ISBN: 978-80-87646-04-5.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ MORÁVKOVÁ, Naděžda. ŘEHÁČEK, Karel. *Osobnosti plzeňského vysokého školství, díl 2*. Praha: Středisko SOH, 2014, s. 92. ISBN: 978-80-87646-04-5.

vzdělání ještě rozšířit, jelikož chtěla vyučovat na střední škole. V doplňujícím studiu však pokračovala na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Na podzim roku 1989 vykonala rigorózní zkoušku všeobecně vzdělávacích předmětů a získala tak titul PaedDr., a patří nejspíše mezi poslední v naší republice, jež vykonali státní zkoušku z marxismu-leninismu. „Vyhnali mě. Tak já jsem říkala, tak to ne. Řekla jsem, že už to nikdy dělat nebudu, protože dva roky jsem se na to připravovala, dělala jsem to z češtiny. Tak mě potom povolili černý termín. Ten černý termín byl v listopadu 89. Já jsem ještě v tom listopadu 89 před, těsně před 17. listopadem, jsem musela tu zkoušku opakovat. Ten marxismus jsem udělala a pak jsem teprve šla k těm rigorózním vlastním zkouškám, no. A přišla revoluce a za pár dní to zrušili. Takže já myslím, že v tomhle státě jsem jedna z posledních lidí, která musela udělat zkoušku z marxismu, leninismu.“³⁷

2.4 VYUČOVANÉ PŘEDMĚTY NA VYSOKÉ ŠKOLE

V 80. letech 20. století bylo na Pedagogické fakultě v Plzni složení předmětů, které formovaly jednotlivé studijní obory, zcela odlišné, než je tomu dnes. Studenti museli plnit předměty, které byly typické pro jejich studovaný obor, ale i předměty, jež byly zásadně ideologické a neměly příliš velkou spojitost s jejich aprobací. Komunistická strana Československa si velice dobře uvědomovala vliv pedagogů na budoucí generace. Ideologická výchova na pedagogických fakultách měla učitele připravit tak, aby byli schopni vychovávat děti a mládež k socialistickému vlastenectví, kolektivismu, práci a proletářskému internacionalismu.³⁸ Je zcela zřejmé, že tyto předměty mezi studenty nepatřily k oblíbeným – považovali je za zbytečné, mnohdy až příliš obtížné a obsáhlé. O tomto svědčí nejen vzpomínka pamětnice Ilony na její zkoušku z marxismu-leninismu. Výuka marxismu-leninismu byla stranou protěžována hlavně proto, protože v té době nestačila vysoká míra vzdělanosti jedince – student musel být hlavně důkladně proškolen v oblasti ideologie, aby v oněch myšlenkách dále pokračoval a propagoval je.³⁹ Blok marxismu-leninismu byl tvořen následujícími předměty: marxisticko-leninská filosofie; politická ekonomie; dějiny KSC a MDH a vědecký komunismus.⁴⁰ K samotné výuce politicky zaměřených předmětů byly od roku 1970 na různých vysokých školách

³⁷ Příloha č. 1: *Rozhovor s pamětnicí*, s. XI.

³⁸ ZOUNEK, J., ŠIMÁNĚ, M., KNOTOVÁ D. *Normální život v nenormální době. Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 85–86. ISBN: 978-80-7552-709-7.

³⁹ URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: UPOL, 2008, s. 77. ISBN: 978-80-244-1879-7.

⁴⁰ URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: UPOL, 2008, s. 77. ISBN: 978-80-244-1879-7.

vybudovány speciální samostatné ústavy pro jejich realizaci. Problém těchto ideologicko-politických předmětů spočíval zejména v jejich hodinové dotaci, kdy mnohdy výrazně překrývaly předměty tvořící hlavní studijní plán jednotlivých oborů.

V prvním ročníku měli studenti aprobace český jazyk – dějepis velice různorodé předměty. Celkový počet předmětů, jež za první ročník studia museli splnit, byl 25. K předmětům českého jazyka a literatury patřila například teorie literatury nebo česká literatura. Z jazyka poté spisovná slovenština, úvod do jazykovědy, vývoj českého jazyka a dialektologie či současná spisovná čeština. Teorie literatury byla vyučována v zimním i letním semestru, měla dotaci dvou přednášek a jednoho semináře týdně a byla zakončena jak zápočtem, tak i zkouškou. Oproti tomu česká literatura byla vyučována pouze v letním semestru se stejnou dotací, ale jejím zakončením byl zápočet. Předmět spisovná slovenština probíhal v letním semestru, neměl žádnou přednášku, ale 1 hodinu cvičení týdně. Formou zakončení předmětu spisovná slovenština byl zápočet. Největší obavy u studentů vzbuzoval úvod do jazykovědy, vývoj českého jazyka a dialektologie. Vyučoval se v zimním i letním semestru s dotací 2 hodiny přednášek a 2 hodiny cvičení týdně, zakončoval se zápočtem i zkouškou. Z dějepisu museli splnit předměty nesoucí názvy: dějiny ČSSR, dějiny pravěku a starověku, dějiny feudalismu, úvod do studia dějin, historický proseminář nebo také dějiny KSČ a MDH. Z těchto předmětů značně cítíme, že výrazně ideologický musel být předmět dějiny KSČ a MDH a možná také dějiny ČSSR. V kurikulu nesměly chybět předměty z pedagogicko-psychologického bloku, například psychologie obecná, psychologie vývojová, základy sociální pedagogiky či exkurze z pedagogicko-psychologických disciplín. Kromě teoretických disciplín zde studenti měli i značné zastoupení předmětů praktických, jako například kurzů lyžování, turistiky či plavání. Procentuálně pouhých 20 % z celkového množství předmětů tvořily předměty z českého jazyka a literatury.

Druhý ročník studia na Pedagogické fakultě v Plzni aprobace český jazyk – dějepis obsahoval již více předmětů, jež byly zaměřeny na rozvíjení praktických dovedností u studentů. Patřily mezi ně například praxe v branné výchově (56 hodin) nebo praxe v LDT (1 týden). V druhém ročníku bylo celkem 18 předmětů, z nichž čtyři z dějepisu (vč. exkurze) a tři z českého jazyka a literatury (vč. exkurze). Procentuální zastoupení předmětů z českého jazyka a literatury oproti prvnímu ročníku klesl o 4 %. K předmětům ideologické výchovy ve druhém ročníku patřila mj. marxisticko-leninská filozofie či branná výchova (a s ní spojené praxe v branné výchově). Na základě prozkoumání informací nacházející se výkazu

o studiu můžeme konstatovat, že politické předměty v tomto akademickém roce výrazně převažovaly, viz graf č. 2 v příloze. Z pedagogicko-psychologického bloku studenti druhého ročníku plnili pedagogickou psychologii, sociální psychologii a teorii výchovně vzdělávacího procesu. K dějepisným disciplínám patřily dějiny ČSSR, dějiny kapitalismu a dějiny umění. U českého jazyka a literatury se zde setkáváme znovu s předměty současná spisovná čeština a česká literatura. Ve druhém ročníku zde byly opět zahrnuty exkurze – z češtiny, která trvala 3 dny a exkurze z dějepisu na 6 dní.

Ve třetím ročníku studia museli studenti splnit celkem 23 předmětů, sestavených opět z jednotlivých bloků kurikula. Z pedagogicko-psychologického bloku šlo o předměty: teorie vyučování českého jazyka; teorie vyučování dějepisu; didaktická technika; teorie a metodika práce v Socialistickém svazu mládeže a obecná teorie z pedagogiky. Mezi předměty českého jazyka patřil sloh a současná spisovná čeština. Sloh byl vyučován v letním semestru s dotací 2 hodiny přednášky a 1 hodina cvičení týdně, zakončen byl zápočtem. V literatuře se objevil nový předmět s názvem literatura pro mládež. Vyučovala se po celý zimní i letní semestr s dotací jedné přednášky a jednoho cvičení týdně. Kurz literatura pro mládež se zakončoval zápočtem a ústní zkouškou. Dějepisná část aprobace zahrnovala předměty jako dějiny vědy a techniky; nejnovější dějiny a dějiny SSSR. Za obzvlášť důležité považuji zmínit kurz s názvem lektorská výuka angličtiny. Vzhledem k době, v níž byl tento předmět vyučován, je až fascinující, že mohl probíhat a nepodléhal cenzuře.

Poslední, a sice čtvrtý ročník studia, požadoval po studentech splnění souvislých pedagogických praxí na ZDŠ v rozsahu 7 týdnů. K předmětům literatury nově přibyla slovenská literatura, vyučována v zimním semestru s dotací 2 přednášky a 2 hodiny cvičení týdně. Nově byli studenti seznamováni v rámci literatury i se světovou literaturou v kurzu nesoucí název kapitoly ze světové literatury. K dějinám ČSSR a dějinám vědy a techniky přibyla česká a slovenská historiografie s dotací 2 hodin přednášek týdně. Studenti se ve čtvrtém ročníku studia seznamovali se školskými normami a dokumentací v předmětu školská organizace, normy a dokumentace. K dalším předmětům kurikula čtvrtého ročníku patřil například vědecký komunismus (s dotací 2 hodin přednášek a 4 hodin cvičení týdně!) a vědecký ateismus. Zde je nutné poukázat na fakt, že předmět vědecký komunismus měl daleko větší časovou dotaci než předměty, které tvořily rámeček celé aprobace.

Po splnění všech předmětů museli studenti předstoupit před komisi u státních závěrečných zkoušek, podobně jako je tomu i dnes. Po jejich úspěšném vykonání byl absolvent oprávněn vyučovat český jazyk a dějepis na základních školách. Pokud absolvent

nechtěl vyučovat na základní škole, musel si své vzdělání ještě rozšířit absolvováním filozofické fakulty (nejblíže v Praze), aby mohl vyučovat humanitní předměty na střední škole, což byl případ i mé narátorky.

2.5 80. LÉTA V ŽIVOTĚ PAMĚTNICE, PRACOVNÍ PŘÍLEŽITOSTI A SOUČASNÝ ŽIVOT

Emigraci zvažovala během svého života ještě jednou, a to v roce 1978. Po návratu z Rumunska v roce 1968 stále působil Ilonin otec ve straně a získal pro ni a jejího manžela výjezdní doložku do Francie. Zde s manželem uvažovali, že ve Francii zůstanou a už se zpět do Československa nevrátí. Manžel paní Ilony byl vystudovaný inženýr a bylo mu zde nabídnuto pracovní místo. Důvodů, proč se rozhodli v zemi nezůstat, bylo několik. Paní Ilona by se svou aprobací český jazyk – dějepis ve Francii jen těžko sehnala uplatnění ve svém oboru, a navíc – její tatínek by jistě byl zatčen.

V roce 1979 začala paní Ilona Baarová vyučovat na Střední průmyslové škole v Lokti. Na průmyslové škole strávila pouze jeden školní rok. Pamětnice ve svých vzpomínkách na dobu, kdy vyučovala na střední průmyslové škole, zmiňuje pana ředitele, který byl velice stranický. Dle jejích slov dbal na plnění výchovných a vzdělávacích cílů, a zejména také na dodržování povinností vyplývajících z ideologie vládnoucí strany v tehdejší Československu. Kontroloval, zda všichni pedagogové společně se svými žáky svědomitě připravují nástěnky k oslavám VŘSR či Prvního máje a připojují se ke slavnostním průvodům, jež se konaly. Respondentka také pamatuje na situaci, která nastala, když právě tomuto soudruhu ředitelovi oznamovala svou graviditu. Již zmíněný soudruh ředitel byl poněkud zpátečnický a zastával tradici z minulosti české země, a sice celibát učitelek. Podle zákona do roku 1919 platilo, že se učitelky nesměly vdát a mít děti. Přijetí tohoto zákona pramenilo z dávného myšlenkového nastavení lidí v naší společnosti. Ženy byly od útlého dětství vychovávány k tomu, aby se jednou dokázaly postarat o domácnost a o děti, zatímco muž měl rodinu finančně zabezpečit. Ke změnám začalo docházet od 60. let 19. století,⁴¹ kdy byl zaznamenán prudký nárůst neprovdaných žen v produktivním věku pocházejících ze středních stavů společnosti. Jejich rodiny neměly na to, aby potencionální nevěstu zaopatřily odpovídajícím věnem. Zároveň střední stav takovýmto ženám neumožňoval vykonávání manuálních prací, a tak došlo k vydání zákona z roku 1869,⁴² který mj. upravoval kvalifikační a jiné požadavky na pedagogy. Bylo tedy uzákoněno, že učitelské

⁴¹ ŠLEHOFER, L. *Celibát učitelek* [online]. Dostupné z: <<https://perpetuum.cz/2016/09/celibat-ucitelek/>> [cit. 1. 2. 2024].

⁴² Tamtéž.

povolání mohou vykonávat obě pohlaví. Tento zákon vzbudil velké ohlasy ve společnosti, zejména u mužů učitelů, kteří v ženách učitelkách viděli spíše konkurenci než sobě rovné kolegyně. A tak nakonec došlo k zavedení celibátu učitelek. Pokud se žena vdala, automaticky ztratila nárok na vykonávání učitelské profese a výplatu důchodu. Obecně se mělo za to, že pokud bude mít učitelka své vlastní děti, nebude se moci stoprocentně věnovat „svým“ dětem, resp. žákům ve škole. I přes veškeré snahy ze strany učitelek o zrušení tohoto zákona došlo k jeho úplnému zrušení Revolučním Národním shromážděním až v roce 1919.⁴³ Není znám přesný důvod, který vedl tehdejšího ředitele průmyslové školy k zastávání těchto zpátečnických a konzervativních názorů. Je však velmi zajímavé a stojí za zmínku, že i ve 2. polovině 20. století existovali lidé, kteří takto smýšleli, i přes politickou propagandu rovnoprávnosti mužů a žen.

Od roku 1983 vyučovala naše pamětnice na Středním odborném učilišti v Horním Slavkově, dnes již neexistujícím. Od roku 1986 až do roku 1997 působila na Střední zdravotnické škole v Karlových Varech. Zde ve školním roce 1988/1989 vedla recitační kroužek. V témž roce byla i třídní učitelkou studentů oboru zdravotník. Plat pedagogů v roce 1989 činil 3 615 Kčs, příplatek za třídnictví byl vyplácen ve výši 150 Kčs.⁴⁴ Dalším pracovištěm, na němž paní Ilona působila, byla Soukromá obchodní akademie v Karlových Varech, kde vyučovala až do roku 2001. Po obchodní akademii přijala paní Ilona pracovní nabídku na Soukromé střední škole obchodu a služeb v Karlových Varech, kde učila 7 let. Posledním jejím pracovištěm je První české gymnázium v Karlových Varech, na němž vyučuje již 15 let. Pamětnice též absolvovala kurz češtiny pro cizince a kritického myšlení, jímž se dlouhou dobu zabývá. V současné době poskytuje kromě doučování cizinců i korektury bakalářských a diplomových prací.

⁴³ ŠLEHOFER, L. *Celibát učitelek* [online]. Dostupné z: <<https://perpetuum.cz/2016/09/celibat-ucitelek/>> [cit. 1. 2. 2024].

⁴⁴ Soukromý archiv pamětnice. *Osobní složka ze Střední zdravotnické a vyšší odborné školy v Karlových Varech*.

3 POHLED NA HISTORII VYBRANÝCH STŘEDNÍCH ŠKOL NA KARLOVARSKU

3.1 STŘEDNÍ ZDRAVOTNICKÁ ŠKOLA A VYŠŠÍ ODBORNÁ ŠKOLA ZDRAVOTNICKÁ KARLOVY VARY

Střední zdravotnická škola v Karlových Varech byla oficiálně otevřena 1. září 1949. Tehdy fungovala pod názvem Vyšší škola sociálně zdravotní a vznikla spojením několika škol zdravotnického zaměření. Mezi školy, jež se sloučily ve Vyšší školu sociálně zdravotní, patřily: odborné školy pro ženská povolání; ošetrovatelské školy při karlovarské nemocnici; ústav pro vzdělávání a výcvik porodních asistentek a ošetrovatelské školy v Chebu spravované jako odloučené pracoviště milosrdnými sestrami sv. Kříže. Budova tehdejší zdravotnické školy v Karlových Varech se nacházela na místě dnes již neexistující hospodářské školy. Do prvního ročníku oboru ošetrovatelka a porodní asistentka bylo ve školním roce 1949/1950 přijato celkem 197 žáků a 1 žák. Po 4letém studiu skládaly studentky (a student) diplomové zkoušky. Post ředitele obsadil jako první Miroslav Wajs, jehož v roce 1951 vystřídala Zdeňka Charvátová. Ve školním roce 1950/1951 byla škola přejmenována na Vyšší zdravotní školu a přesídlena do Janáčkovy ulice. V návaznosti na tradici byla též otevřena dvouletá zdravotnická učiliště. V roce 1952 se na Vyšší zdravotní škole studovalo 3 roky a bylo na výběr z několika oborů – porodní sestra, dětská sestra či zdravotní sestra. V témž roce byly kromě závěrečných diplomových zkoušek zavedeny maturity. Školní rok 1953/1954 přinesl zásadní změnu, a sice, že zdravotnické školy nepatřily pod ministerstvo školství, ale již pod ministerstvo zdravotnictví. V dalším školním roce (1954/1955) začala škola nabízet doškolovací kurzy I. a II. stupně, které fungovaly jako dnešní večerní studium, a studenti si zde mohli rozšířit své znalosti v oborech zdravotní laborant, zdravotní a dětská sestra, zubní laborant nebo rentgenologický laborant. Od roku 1956 začala škola nabízet roční kurzy oborů pěstounka, zubní instrumentářka a sanitářka. V roce 1959 se Vyšší zdravotní škola opět přestěhovala, tentokrát na třídu Jednotných odborů. Týž rok proběhla statutární změna ve členění krajů a kraj Karlovy Vary je oficiálně zrušen a přechází do Západočeského kraje. Dálkové studium oborů zubní sestra a zdravotní sestra začala zdravotnická škola nabízet od školního roku 1965/1966.

70. léta 20. století hodnotí dnes Střední zdravotnická škola v Karlových Varech jako nešťastná. V roce 1968 byl odvolán ředitel školy Jaromír Brůha společně s několika dalšími členy pedagogického sboru. Učitelé, kteří nebyli v KSČ, byli sledováni a nadále prověřováni. Do vedoucích funkcí byli dosazeni straničtí příslušníci. Došlo též ke zrušení

oboru zubní laborant. K předním oborům školy patřil v 70. letech obor zdravotník, který byl veden jako dělnická práce ve zdravotnictví.⁴⁵ Změna názvu v této době postihla i obor porodní asistentka, jež byl přejmenován na ženská sestra.

V 80. letech škola zaznamenává malý počet materiálů, které by dokládaly události školy. Informace o chodu školy v 90. letech můžeme čerpat z kroniky školy, kde se dozvídáme o činnosti Svazácké organizace Radim. Tato organizace byla založena po roce 1968 v návaznosti na normalizaci a upevňování režimu v ČSSR. Hlavním cílem této organizace byla výchova mládeže na středních a vysokých školách v duchu marxismu-leninismu. Šlo o jakési další pokračování organizace pionýr, o níž byla řeč na předchozích stranách této práce. Měla sloužit nejen ke sdružování mladých lidí, ale také jako jakási příprava na budoucí vstup členů do KSČ.⁴⁶ Jaroslav Jenerál, předseda Ústředního výboru SSM, se k činnosti Socialistického svazu mládeže v ČSSR ve svém článku v časopise *Pedagogika* vyjadřuje následovně: „*Prostřednictvím všestranné zájmové, ideově motivované činnosti, odpovídající věku dětí a mládeže, usilujeme v co nejširší míře přispívat ke zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu, účinně se podílet na odborné a politické přípravě žáků a studentů, iniciativně postupovat proti všem negativním jevům, které se vyskytují mezi mládeží připravující se na své budoucí povolání.*“⁴⁷ SSM v rámci své činnosti pořádal různé akce, tábory, vzdělávací programy a dobrovolnické aktivity. Jednou z aktivit bylo i hnutí Radim, jež probíhalo v 90. letech na Střední zdravotnické škole Karlovy Vary. V rámci hnutí Radim pomáhali například starší žáci mladším žákům ubytovaným na internátu v orientaci v novém městě. Ve školním roce 1987/1988 zde pracovalo 24 učitelů a učitelek. Zajímavé je, že ze 24 pedagogů byli pouze 2 muži. Na škole též působila organizace Mírový aktiv, která se v roce 1987 podílela na vzniku Sadu míru a přátelství na Růžovém vrchu v Karlových Varech. Na tomto projektu strávili žáci střední zdravotnické školy a žáci Základní školy Klementa Gottwalda celkem 460 hodin a vysázeli zde až 150 stromků. V rámci Mezinárodního dne studentstva soudruh ředitel Milan Dubský předal

⁴⁵ *Almanach k 65. výročí založení Střední zdravotnické školy a vyšší odborné školy zdravotnické v Karlových Varech.* Karlovy Vary: Střední zdravotnická škola a vyšší odborná škola zdravotnická Karlovy Vary, 2014, s. 7.

⁴⁶ *Příběhy 20.století.* ČT 2, 3. listopadu 2019. Dostupné také z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/11454740577-pribehy-20-stoleti/218562261760009/>> [cit. 25. 11. 2023].

⁴⁷ JENERÁL, Jaroslav. *Socialistický svaz mládeže v období urychlení společenského rozvoje.* Online. *Pedagogika* 87, 1987, č. 6, s. 638. Dostupné z: <<https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=4397>> [cit. 25. 11. 2023].

členům SSM střední zdravotnické školy sekretariát školy, jež později sloužil jako klubovna SSM při zdejší zdravotnické škole.

Oslavy VŘSR a MČSP probíhaly na Střední zdravotnické škole v Karlových Varech různě. V říjnu studenti navštívili Muzeum Karla Marxe, aby zhlédli výstavu nesoucí název *Únor a dnešek*. V listopadu se zúčastnili festivalu sovětských filmů. Současně studenti zdobili nejen své třídní nástěnky, ale i všechny místnosti školy. Byli též součástí hvězdicového lampionového průvodu či také pietního aktu u pomníku Vladimíra Iljiče Lenina. 13. listopad byl Dnem ruské a sovětské hudby. 13. prosince měli žáci možnost účasti na besedě se sovětským hostem. Od konce dubna probíhaly na zdravotnické škole májové oslavy. Studenti opět, v rámci májových oslav, navštívili muzeum Karla Marxe, kde zhlédli výstavu *Komunistický manifest v grafickém díle*. Musely být vyzdobeny všechny třídy a chodby školy. K oslavám a na prvomájový průvod lákal školní rozhlas. V rámci oslav májových dnů byla zdravotnickou školou uspořádána slavnost, při které byli oceněni nejlepší žáci a nejúspěšnější reprezentanti školy. Na slavnosti byly též studentům prvních ročníků předány legitimace SSM. Školní rok 1987/1988 byl značně úspěšným, jelikož historicky poprvé ani jeden student nepropadl.

Dne 1. září roku 1989 přijel na Střední zdravotnickou školu v Karlových Varech tehdejší ministr školství ČSR Karel Juliš, aby svým projevem slavnostně zahájil nový školní rok 1988/1989. V tomto roce byla též obnovena výuka oboru zubní laborant. Pedagogický sbor přivítal celkem 11 nových členů. Škola k tomuto školnímu roku čítala celkem 403 žáků. Po zahájení nového školního roku byly též oceněny studentské letní brigády v zemědělství, při nichž studenti odpracovali celkem 29 472 hodin. Podíleli se například na sklizni zeleniny, jablek nebo brambor v agrokombinátech. Zdravotnická škola v Karlových Varech poskytovala i několik zájmových kroužků, jež mohli studenti navštěvovat. Šlo například o kroužek vaření, dovedné ruce, šití, umělecká výroba, sportovní, čtenářský, vizita, rozhlasový, výpočetní technika, volejbalový, střelecký, recitační a pečovatelky. K posílení všech složek komunistické výchovy u všech žákyň a vytvoření pocitu odpovědnosti u každé žákyně za výsledky celé třídy, byla na škole v roce 1988/1989 vyhlášena soutěž mezi třídami nesoucí název *Schola casta*.⁴⁸ Vyhodnocování soutěže probíhalo na konci každého pololetí, nejlepší třídy byly slavnostně vyhlášeny na začátku následujícího školního roku. Do kritérií, v nichž třídy mezi sebou navzájem soutěžily, patřil prospěch, chování, absence, účast na

⁴⁸ Archiv Střední zdravotnické školy a vyšší odborné školy zdravotnické Karlovy Vary. *Kronika školy*. Školní rok 1988/1989.

soutěžích, mimoškolní aktivity, sběr druhotných surovin či léčivých bylin a brigády. Soutěž *Schola casta* nebyla jedinou soutěží, která na škole probíhala. Studenti zdravotnické školy měli možnost se účastnit ve školním kole soutěže nesoucí název *Co víš o zemi, kde zítra již znamená včera a Puškinův památník*.⁴⁹ Z každé třídy byli vybráni 3 žáci, kteří utvořili družstvo, v němž se každý z žáků věnoval jednomu ze zadaných témat. Mezi témata soutěže patřila například sovětská armáda, cestujeme po SS, uzbecká a tádžická SSR nebo také úspěchy sovětských sportovců na zimních olympijských hrách 1956–1988. V březnu roku 1989 se na zdravotnické škole konala recitační soutěž. Do krajského kola recitační soutěže postoupily 2 žákyně, jež se umístily na prvních dvou místech. V roce 1989 se střední zdravotnická škola umístila na 1. místě ze 20 SSM v příspěvcích na Fond solidarity. Za tento mimořádný úspěch byla škola oceněna vyznamenáním Stříbrný festivalový květ a vybraný zástupce školy se mohl účastnit XIII. ročníku Světového festivalu mládeže a studentstva, jenž se konal v KLDK v Pchjongjangu.

Školní rok 1989/1990 byl slavnostně zahájen dne 4. září 1989 projevem tehdejšího ministra školství ČSR Karla Juriše a ředitele Milana Dubského. Dle záznamů z kroniky byla většina pracovníků školy velice pyšná na události, jež se odehrály téhož roku v listopadu. Byli rádi, že již nadále nemusí oslavovat svátky, jež byly pro komunistický režim důležité. V prosinci roku 1989 bylo slavnostně zvoleno nové vedení školy, do jehož čela patřila Eva Průchová. V tomto roce probíhaly rovněž oslavy 40 let od založení školy.

V roce 1993 byl celostátně zrušen obor dětská sestra, který se od té doby musel studovat v rámci vyššího odborného studia a nebylo možné jej studovat v rámci studia středoškolského. Od roku 1996 je součástí střední zdravotnické školy i vyšší odborná škola, na niž mohli studenti pokračovat v pomaturitním studiu v několika oborech – porodní asistentka, dětská sestra nebo fyzioterapeut. Škola též začala spolupracovat se školou v italském městě Cremona či se švédskou školou v Helsingborgu. Tato spolupráce zajistila výměnné praxe studentů mezi školami.

Od roku 2010 je ředitelkou školy Mgr. Hana Švejtilová, která zde též studovala. V současné době škola nabízí celkem 17 oborů a kurzů, jež navštěvuje celkem 650 studentů.

⁴⁹ Archiv Střední zdravotnické školy a vyšší odborné školy zdravotnické Karlovy Vary. *Kronika školy*. Školní rok 1988/1989.

3.2 PRVNÍ ČESKÉ GYMNÁZIUM V KARLOVÝCH VARECH

Tato vzdělávací instituce byla zřízena usnesením tehdejší československé vlády z 27. června roku 1924. Důvodem pro založení gymnázia byl stále rostoucí počet obyvatel na Karlovarsku a požadavek pro vznik samostatné české střední školy, jež nebude fungovat v rámci školy německé. Samostatné české střední školy v té době již existovaly, ale nikoliv v blízké vzdálenosti. Nejbližše Karlovým Varům byly české školy v Plzni, Mostě nebo Rakovníku.

Dne 18. září roku 1924 bylo oficiálně zahájeno pravidelné vyučování. Slavnostní otevření školy se konalo až o měsíc později téhož roku a bylo doprovázeno zpěvem spolku Hlahol. První žáci karlovarských gymnaziálních tříd mohli na karlovarském gymnáziu studovat díky přípravným kurzům pořádaných měšťanskou školou v Rybářích. První roky fungovalo tehdy Československé státní reformní reálné gymnázium v druhém patře české státní školy v Rybářích. Vyučování zajišťoval ředitel školy společně se dvěma profesory a 5 pomocnými učiteli. Počet členů pedagogického sboru se pohyboval v rozmezí od 15 do 17 členů. V roce 1927 gymnázium otevřelo celkem 4 třídy a bylo nutné najít novou větší budovu. Gymnázium bylo v lednu roku 1927 přestěhováno do budovy tehdejšího studentského internátu v Rybářích. Tyto prostory byly sice větší, ale nespĺňovaly původní plán, aby bylo gymnázium přímo v Karlových Varech, nikoliv v jejich městské části. První absolventi školy maturovali ve školním roce 1930/1931. V květnu roku 1935 bylo gymnázium přesunuto do dnešní Poděbradské ulice v Karlových Varech. Též od školního roku 1935/1936 došlo ke změně názvu na Československé státní reálné gymnasium v Karlových Varech, který platil až do roku 1938. V předválečném období se gymnázium snažilo zejména o posílení národního cítění u české menšiny v německém prostředí a podporu žáků ze sociálně slabších rodin, pro něž byl speciálně vytvořen Středoškolský podpůrný spolek.⁵⁰

Po válce fungovalo karlovarské gymnázium jako osmileté státní reálné gymnázium, a navázalo na tradici doby předválečné. Z poválečného období v letech 1948–1953 se nedochovalo příliš archiválií, jež by dokládaly historii této instituce. V té době studovalo na škole celkem 244 žáků, kteří se kromě řádného plnění studijních povinností podíleli i na úklidu školy, brigádách a instalaci sbírek převzaté z budovy bývalého německého gymnázia.

⁵⁰ Archiv Prvního českého gymnázia. *Almanach k 70. výročí založení karlovarského gymnázia 1924–1994*. Karlovy Vary: Gymnázium Karlovy Vary, 1994, s. 12–13.

V roce 1948 po únorovém převratu došlo k určitým zásadním změnám – nejen ve společnosti, ale i na karlovarském gymnáziu. Na post ředitele byl jmenován Jan Kubáň, jenž byl následně v roce 1951 vystřídán Marií Vlasákovou. Došlo též ke zřízení Akčního výboru, jež zprvu primárně na školách sloužil k provádění „čistek“ na pracovišti. Několik členů pedagogického sboru muselo díky politické situaci opustit své pozice na karlovarském gymnáziu – buď byli propuštěni, nebo přeloženi do jiných měst na jiná pracoviště. Od roku 1950 začala škola poskytovat i večerní formy studia. Docházelo k postupným změnám v osnovách, učebnicích a obsahu výuky. Ke změně došlo i v názvu školy, jež od roku 1948/1950 do roku 1961 fungovala jako Gymnázium Antonína Zápotockého. Do vzdělávání se v tomto období začaly přidávat povinné brigády, při nichž studenti sbírali brambory v Karlových Varech nebo i dále na Plzeňsku a Domažlicku. Kromě brigád jezdili studenti na různé kurzy – od lyžařských po rekreační.

Mezi lety 1953–1961 fungovalo karlovarské gymnázium kvůli další strukturální změně v zákoně jako jedenáctiletá střední škola. Došlo ke zkrácení docházky a taktéž k tomu, že jedinci maturovali již v 17 letech. Kurikulum jedenáctileté střední školy obsahovalo nově předmět výrobní praxe. Tento předmět probíhal celý jeden den, měl primárně sloužit jako ideový a poskytoval, alespoň dle představ, jisté sblížení dělnické třídy s inteligencí. Stále probíhaly kontroly a čistky na škole, docházelo k propouštění učitelů.

V roce 1956 došlo k rozdělení školy na dvě části – Jedenáctiletou střední školu Antonína Zápotockého a Jedenáctiletou střední školu Dukelských hrdinů. Kvůli rozdělení škol na dva celky a panující nestabilitě se nekonaly maturitní zkoušky.

Od školního roku 1961 sídlí První české gymnázium v budově, v níž funguje i dnes, a sice v Karlových Varech – Drahovicích. Nově škola provozovala 11 tříd, jež navštěvovalo celkem 354 žáků. InSTITUTE se snažila lépe pracovat s nadanými žáky, kterým byly zadávány jiné samostatné maturitní práce orientované na budoucí vysokoškolské studium. Reformní orientace školy přetrvávala i po srpnových událostech roku 1968, kdy se studenti i někteří členové pedagogického sboru aktivně podíleli na politických aktivitách a akcích. Od školního roku 1968/1969 došlo k další změně v zákoně a z jedenáctileté střední školy se po dlouhé době stalo znovu tradiční čtyřleté gymnázium. Předmět základy výroby byl zrušen a následně i nahrazen estetickou výchovou, která zahrnovala dle individuální volby studenta buď hudební, nebo výtvarnou výchovu. Snahy o odbornou kvalifikaci studentů měl zajišťovat nově zavedený předmět nesoucí název základy výroby a odborné přípravy.

Nástrojem procesu normalizace na škole se stala občanská výchova, společenské výchovy byly uzpůsobovány ideologii a politickým požadavkům. V tomto období byla dokonce otevřena třída s rozšířenou výukou klasických jazyků. Studenti školy dosahovali mimořádných úspěchů na olympiádách.

V roce 1974 se uskutečnily oslavy 50.výročí založení gymnázia. Oslav se účastnilo celkem 1 100 lidí z řad bývalých učitelů a absolventů. Slavnostní zakončení oslav se konalo v Grandhotelu Pupp, kde byl uspořádán společenský ples. Byla též založena Cena karlovarského gymnázia, kterou měli být oceňováni ti nejlepší ze studentů gymnázia. V roce 1989 kvůli neobjektivnosti při vyhodnocování došlo ke zrušení této ceny.

Školní rok 1975/1976 provázely již od začátku změny – zejména ve vedení školy, do jehož čela nastoupil František Náhlavský. Jako svého zástupce si zvolil Milana Dubského. Pan ředitel se snažil zlepšit zejména prostorovou situaci školy, která přetrvávala z dob přestěhování do nové budovy v Drahovicích. Byly zřízeny jazykové, fyzikální a chemické posluchárny.

Ve školním roce 1981/1982 došlo též k vybudování dalších kabinetů pro pedagogický sbor čítající v té době celkem 37 členů. Škola byla též vybavena novými přístroji a novou učebnou sloužící k výuce společenskovedních předmětů. Od tohoto školního roku se konalo každoroční slavnostní předávání maturitního vysvědčení.

Revoluční rok 1989 byl na karlovarském gymnáziu vítán s velkou radostí. Historie této školy byla totalitními režimy velmi ovlivněna – nejprve nacisty za 2. světové války a poté po Vítězném únoru 1948 komunisty. Všichni zaměstnanci školy vítali svobodu slova s velkým nadšením. Ve školním roce 1990/1991 byl ředitelem gymnázia Mgr. Jan Malecha a jako jeho zástupkyně byla zvolena profesorka Jarmila Boušková a Zdeněk Papež. Od ledna roku 1995 má právo škola používat název První české gymnázium v Karlových Varech.

V minulosti nabízela škola mnoho zájmových aktivit, do nichž se mohli studenti zapojit mimo vyučování. Tyto aktivity kromě smysluplné výplně volného času přispívaly také k utváření představy o budoucím směřování studenta. Na karlovarském gymnáziu fungoval od dob jedenáctileté střední školy, tj. zhruba od roku 1953 dramatický kroužek. Svou činnost započal divadelní inscenací hry *Hadrián z Římsu* z pera Václava Klimenta Klicpery. Dalším dramatickým souborem fungující pod záštitou karlovarského gymnázia byl soubor *Štycháček*, mezi jehož členy patřili jak studenti, tak pedagogové. Na škole fungoval i kabaret zaměřený na poezii a satiru nesoucí název *Kapsa*, jenž svou činností přispíval

k velké slávě a rozkvětu malých divadelních forem zakládaných na našem území. Tento soubor pracoval s literárními díly autorů Karla Čapka, Františka Gellnera, Jiřího Suchého či písněmi Jiřího Šlitra. V letech 1958–1965 fungovaly na škole tzv. Silvestrovské estrády, kde studenti jednotlivých tříd pár dní před vánočními prázdninami satiricky ztvárňovali situace vyplývající z chodu školy. Od roku 1960 byly mládežnickou organizací pořádány tzv. studentské majálesy. Během dlouhé historie školy se zde vystřídalo spoustu hudebních uskupení, jež se podílela na nejrůznějších školních akcích. Nesmíme opomenout také existenci studentských časopisů, kterých bylo na karlovarském gymnáziu vydáváno hned několik. Šlo např. o studentský časopis *Naše třída*, jež vydávali studenti třídy B v letech 1956–1959.

V současnosti je ředitelem školy RNDr. Zdeněk Papež. Studenti mají na výběr ze studia na 4letém či 8letém gymnáziu. Kurikulum je tvořeno povinnými předměty, ale i volitelnými, jako například deskriptivní geometrie, literární seminář, dějiny umění, společenskovední seminář.⁵¹

⁵¹ *První české gymnázium*. Seznam předmětů, učební plány. Online. Dostupné z: <<https://gymkvary.cz/cs/seznam-predmetu-ucebni-plany>>. [cit. 2023-12-17].

4 VÝUKA LITERATURY NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH ZA MINULÉHO REŽIMU

Informace o průběhu vyučování nejen literatury na středních školách za minulého režimu čerpáme z nejrůznějších zdrojů. Mezi nejdůležitější patří vypravování pamětnice a kroniky škol. Z těchto pramenů se dozvídáme, že se výuka za socialismu v podstatě příliš nelišila od výuky dnešní. Přesto zde můžeme spatřovat některé rozdíly, které formovaly podobu vzdělávání za minulého režimu.

Za socialismu bylo typické plánování. Vše muselo být předem schváleno a naplánováno, zejména počet toho, co se vyrobí v průmyslovém odvětví. Byla k tomu dokonce vytvořena Ústřední plánovací komise, která měla za úkol vytvořit plán tzv. pětiletky po vzoru Sovětského svazu. Namísto předpokládaného úspěchu a nárůstu životní úrovně docházelo k nedostatku zboží a služeb. Ani ve školství tomu nebylo jinak a plánovat se muselo i ve školách. Jedním z nejdůležitějších bodů, který také velice přísně hlídala tehdejší školní inspekce, bylo dodržování tematických plánů a výchovných cílů. Výchovný cíl byl pro tehdejší vzdělávání důležitý, protože šlo spíše v konečném důsledku o cíl politický a ideologicky zaměřený. Obecně platilo, že ve výchovném cíli musel být nutně zdůrazněn socialistický optimismus a jeho perspektiva. S politickými myšlenkami se žáci často setkávali v učebnicích nebo v nejrůznějších typech cvičení, kde například v matematice počítali tanky sovětské armády.⁵² V učebnicích literatury byly vyzdvihovány úspěchy a vliv autorů ruské literatury na naši literaturu. „*Není náhodné, že během dvacátých a třicátých let byly přeloženy do češtiny základní teoretické práce klasiků marxismu-leninismu, včetně Leninova Státu a revoluce, Materialismu a empiriokriticismu i Statí o literatuře [...]. Společenské změny, které přinesly revoluční události v Rusku, především pak VŘSR, odrazily se samozřejmě nejdříve v dílech ruských a sovětských prozaiků,*“⁵³ píše se v učebnici literatury z roku 1986 pro studenty 3. ročníků středních škol. Politické ladění neminulo ani gramatická cvičení, která často obsahovala věty o úspěších socialismu. Manipulativní sklony z těchto cvičení a úryvcích v učebnicích byly více než zjevné.

Školní inspektoři, již navštěvovali vyučovací hodiny na nejrůznějších školách celkem často, byli při kontrolování práce pedagogů velice přísní. Na jednu takovou návštěvu inspekce v době socialismu vzpomíná ve svém vypravování paní pamětnice. Popisuje, jak

⁵² ZOUNEK, Jiří; ŠIMÁNĚ, Michal; KNOTOVÁ, Dana. *Normální život v nenormální době. Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 98. ISBN: 978-7552-709-7.

⁵³ ZEMAN, Milan; FROST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s.73–86.

na Střední zdravotnické škole v Karlových Varech do výuky literatury o Františku Ladislavu Čelakovském zařadila zhudebněnou ukázkou z *Ohlasu písní českých*, která se nakonec nesešla se slovy chvály ze strany pana inspektora. „*Jsem měla jednou inspekci v době toho totalitního režimu, co jsem učila na zdravotnické škole a učila jsem, a to si dodneška pamatuju, učila jsem národní obrození, učila jsem Františka Ladislava Čelakovského [...]. Tak jsem měla ty výchovné cíle, ty...ty vzdělávací cíle, všechno, teď nějaký ten folklor, že jo. [...] A já jsem tam vybrala několik básní a přinesla jsem si nějaký kazeťák tehdy nebo něco, a tam byla zhudebněná jedna báseň Čelakovského a nazpíval ji Spirituál kvintet. Tak to jsem si tak říkala, tak to bude hezké, jo, to bude jako zhudebněné, že se to dalo zhudebnit a to... No a dobrý, dobrý. A on mě pak zavolal na konci [...] ten inspektor a říkal, no, ale tam chyběly nějaký ukázky. Říkám, prosím?! Vždyť já tam měla tu hudební ukázkou. Naopak já si myslím, že to jako bylo jako... dobře, no. Ale stejně to tam jako chybělo. Takže výsledek byl, že jsem špatná učitelka, že nemám pomůcky...“⁵⁴ Není proto divu, že tyto kontroly školních inspektorů nepatřily mezi pedagogy k oblíbeným. Výsledky z inspekce byly posléze předávány jednotlivým ředitelům škol, kteří s nimi dále pracovali.*

Existovaly také jednotné vzdělávací plány, podle nichž se učilo na daných typech středních škol. Přesná podoba kurikula středoškolského vzdělávání není v dnešní době dohledatelná. Tento materiál nespadal pod archiválii, jež se ze zákona musí archivovat, a tak se nedochoval. Sjednocené byly též učebnice, které byly pro všechny středoškolské instituce stejné.

Nejvíce obezřetní museli být učitelé při zadávání slohových prací. Téma takové práce nemohlo být zadáno tak, aby měli žáci prostor pro vyjádření svého názoru. Proto úvaha jakožto slohový útvar vedoucí k zamyšlení byla problematická. Potíže se zadáváním slohových prací nastiňuje ve svém vzpomínání i samotná paní pamětnice Ilona. „*Možná slohové práce jsme si museli zadávat tak, abychom nedali možnost těm studentům, a zejména těm chytřejším, aby řekli nějaké odlišné názory. Tam ta úvaha, třeba úvaha nebyla klasická úvaha, nebo to téma té úvahy muselo být, tak aby on nemohl psát něco jako jiného. Já jsem nemohla něco o pravdě, nějaký citát o pravdě, dát do úvahy, protože samozřejmě byli i z rodin, které moc dobře věděly, jak to vlastně je.*“⁵⁵

Při výuce museli pedagogové dbát na dodržování oslav nejrůznějších výročí spjatých s komunistickým režimem. Pokud se stalo, že výuka připadla například na den úmrtí

⁵⁴ Příloha č. 1: *Rozhovor s pamětnicí*, s. XIII.

⁵⁵ Příloha č. 1: *Rozhovor s pamětnicí*, s. IX.

Vladimíra Iljiče Lenina, muselo to být zahrnuto i do samotného vyučování. Ze školních kronik je nám též známo, že velikými událostmi v socialistické společnosti byla zejména oslava Velké říjnové socialistické revoluce či První máj jakožto svátek práce. I tyto události neminuly budovy školských zařízení.

Celkově lze konstatovat, že mezi hlavní cíle vzdělávání žáků v socialistickém Československu patřila hlavně výchova socialistického jedince.

4.1 ANALÝZA UČEBNIC ZA DOB MINULÉHO REŽIMU V ČESKOSLOVENSKU

Z předchozí kapitoly je známo, že pro všechny typy středních škol existovaly jednotné učebnice, podle nichž byla vzdělávána mládež v tehdejším Československu. Ředitelé škol byli dokonce povinni každý rok plánovat, kolik kusů učebnic daná škola zakoupí. Tento požadavek musel být posléze schválen komisí. Znovu se nám tedy potvrzuje tvrzení, že plánování bylo pro období komunismu v Československu klíčové.

V této kapitole podrobně analyzujeme učebnici, jež byla vydána v roce 1986 Státním pedagogickým nakladatelstvím a sloužila pro výuku literatury 3. ročníků středních škol.

Na prvních stranách učebnice nalezneme úvod, v němž je zdůrazněna Velká říjnová socialistická revoluce a důležitost Sovětského svazu pro rozvoj umění v českých zemích. Nechybí zde ani slova chvály na spisovatele Stanislava Kostku Neumanna. Je též patrná výrazná kritika demokracie a pravicových stran. Autoři tohoto učebního materiálu neopomenuli důležitost historického kontextu, jež je pro pochopení literatury klíčový. V úvodní literárně-historické části učebnice se píše o světové hospodářské krizi zapříčiněné pádem newyorské burzy, která ve 30. letech 20. století tvrdě zasáhla nejen Československou republiku. Nezapomíná se ani na události kolem mostecké stávkou a významné osobnosti spjaté s komunistickou stranou, jež celou stávkou organizovali – Klementa Gottwalda, Jana Švermu či Antonína Zápotockého. Pochvalná slova nechybí rovněž při zmínkách v učebnici na KSČ, jež se údajně nejvíce angažovala v obraně proti stále se zvyšujícímu tlaku ze strany nacistického Německa před 2. světovou válkou. Mezi výrazné prvky, které jsou neustále v úvodní části učebnice vyzdvihovány, patří síla a statečnost stranických příslušníků a také velká náklonnost k Sovětskému svazu. Velký prostor je v knize věnován především spisovatelům tvořícím v duchu proletářské poezie, například Ivanu Olbrachtovi, Antonínu Mackovi, Josefu Horovi, Zděnkovi Nejedlému, Marii Majerové anebo také již výše zmíněnému Stanislavu Kostkovi Neumannovi. Tito autoři se kromě své autorské

a publicistické činnosti ve stranickém tisku věnovali politice a svými názory patřili k levicově orientovaným.

První kapitola učebnice pojednává o české meziválečné literatuře. Nachází se zde teoretické vymezení uměleckých směrů dominujících ve 20. století jako například dadaismu, surrealismu, futurismu, expresionismu, kubismu, avantgardy, poetismu či konstruktivismu. Za zmínku též stojí skutečnost, že se v knize nachází krátké pojednání o skupině DAV, která sestávala z řad slovenských autorů a programově byla velice blízká skupině Devětsil. Mezi autory slovenské literární skupiny DAV patřili Vladimír Clementis, Daniel Okáli či Andrej Sirácky a další.

V další kapitole knihy byli žáci seznámeni se světovou literaturou. Autoři učebnice svou teorii začínají jak jinak než uvedením autorů ruské literatury, k němž patří například Maxim Gorkij, Michail Šolochov, Isaak Babel a Alexej Tolstoj. Po vymezení ruských spisovatelů jsou zde uvedeni autoři francouzské či americké literatury. Kromě významných jmen jako Romain Rolland, Thomas Mann, Ernest Hemingway, Erich Maria Remarque, James Joyce či John Steinbeck, jsou i jména méně známých autorů, například Arnold Zweig, Henri Barbusse a Lion Feuchtwanger. V podkapitole pojednávající o světové poezii nechybí zmínka o Vladimíru Iljiči Leninovi, který psal verše vyzývající k revoluci.

Od teoretického vymezení světové literatury a představení několika jmen z řad zahraničních autorů se další kapitola knihy zabývá vývojem české meziválečné poezie. Je zde pojednání o proletářské poezii a jejích hlavních představitelích – Josefu Horovi, Jiřím Wolkerovi, Jindřichu Hořejším, Jaroslavu Seifertovi a Vítězslavu Nezvalovi. Je zřejmé, že u Jaroslava Seiferta jsou v této knize rozebírána hlavně díla, která tvořil v duchu proletářské poezie. Autoři učebnice uvádějí jeho básnické sbírky *Město v slzách*, *Samá láska*, *Na vlnách TŠF* a také *Slavík zpívá špatně*. Nesmíme opomenout, že Jaroslav Seifert coby jediný český spisovatel s Nobelovou cenou za literaturu nesouhlasil s ideologií komunistické strany po celý život. Jeho díla byla mezi čtenáři natolik oblíbená, že i po odklonu od KSČ nespadal mezi nedoporučené autory. Ze vzpomínek pamětnice však vyplývá – jestliže byl autor proti režimu, nebyl z výuky zcela vyřazen, učilo se o něm zkrátka jen to, co nepodléhalo cenzuře. Je totiž velice zajímavé, že v učebnici se přímo přiznává odklon Jaroslava Seiferta od KSČ a proletářské poezie a jeho příklon k intimní lyrice. Z této fáze spisovatelské kariéry jsou v učebnici uvedena díla jako *Píseň o Viktorce*, *Maminka* či *Chlapec a hvězdy*. Avšak z dob jeho nuceného působení v ústraní a exilu není zmíněno ani jedno dílo.

Mnohem zajímavější je v učebnici podkapitola o Vítězslavu Nezvalovi, jenž je uveden jako nejpřednější tvůrce socialistické literatury.⁵⁶ Podle publikace Nezval sní „o šťastné budoucnosti, v níž dělníci stejně jako básníci budou svobodnou tvůrčí prací měnit svět“.⁵⁷ Z děl je zmíněna Nezvalova prvotina *Most*, v níž se vrací do svých studijních středoškolských let. Kromě vzpomínek je v této básnické sbírce patrný vliv symbolistů či Guillauma Apollinaira, jimiž se při tvorbě Nezval inspiroval. Mezi další zmíněné sbírky patří *Pantomima*, v jejímž popisu je blíže charakterizována básnická skladba *Podivuhodný kouzelník*. Dále je věnována pozornost dílům, jako jsou *Básně noci*, *Edison*, *Akrobat* či *Sbohem a šáteček*. Autoři učebnice uvádějí i méně známá Nezvalova díla, například básně *Stalin*, ve které obdivuje socialistické hrdiny.

V další kapitole knihy se nachází výklad poezie 30.–40. let 20. století. Největší zásluhy jsou zde připisovány právě Stanislavu Kostkovi Neumannovi. Své levicově laděné myšlenky rozšiřoval právě jako redaktor časopisů *Červen*, *Proletkult* a *Kmen*. Neumann patřil k velice oblíbeným socialistickým autorům. V samotné knize je uvedeno, že „emocionálně vzrušené verše jsou plny výzev k činům, k boji proti třídnímu nepříteli i proti přežitkům z minulosti.“⁵⁸ Není divu, že jeho díla patřila v době socialismu k oblíbeným, jelikož sám autor nepoužíval mnohoznačná či metaforická pojmenování, jimiž by mohl odkazovat k jiné skutečnosti, než kterou uváděl. V jeho tvorbě nalezneme také řadu politicky laděných výzev a revolučních hesel. Ani jeho přírodní lyrika se neobešla bez propagace prostranických myšlenek. Jmenovitě jsou uvedena díla jako *Knihy lesů*, *vod a strání*, *Srdce a mračna*, či *Nové zpěvy a Rudé zpěvy*.

V jedné z kapitol věnující se rozkolu mezi proletářským proudem literatury a stále více zvyšujícím se individualismem, který byl patrný v dílech autorů zejména ve 30. letech 20. století, je pouze malá zmínka o Vilému Závadovi a Vladimíru Holanovi. Více se kniha zaměřuje na Františka Halase, jenž je v učebnici opět vyzdvihován coby velký přesvědčený komunista. Kromě jeho nejznámějších děl, mezi něž patří *Torzo naděje*, *Staré ženy*, *Tvář* nebo *Hořec*, se autoři učebnice zabývají i jeho politicky laděným dílům, a to hlavně jeho básnickou sbírkou *V řadě* z roku 1948. Z této básnické sbírky jsou vyzdvihovány básně *Lenin* a *Budujeme*.

⁵⁶ ZEMAN, Milan; FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 114.

⁵⁷ ZEMAN, Milan; FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 115.

⁵⁸ ZEMAN, Milan; FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 122.

Další část učebnice se věnuje české meziválečné próze a jejím představitelům. „*Odpor k imperialistické válce, jejíž hrůzy mnozí z nich prožili na vlastní kůži, ale také nadšení velkou perspektivou sociálně spravedlivé společnosti po Velké říjnové socialistické revoluci urychlilo myšlenkové zrání někdejších živelných socialisté.*“⁵⁹ Mezi odsuzované autory náleží například Rudolf Medek, Jaroslav Durych, František Křelina nebo Josef Knap, kteří prý pomlouvali Sovětský svaz, odsuzovali Velkou říjnovou socialistickou revoluci a někteří z nich se dokonce přikláněli ke křesťanství.⁶⁰ K rozvoji socialistické prózy přispěl například Julius Fučík svými reportážemi z pobytu v Sovětském svazu, zejména dílem *V zemi, kde zítra znamená včera*. V této kapitole jsou zmiňováni autoři jako Géza Včelička, Egon Ervín Kisch nebo Karel Konrád. Větší prostor je věnován Jaroslavu Haškovi a jeho dílu *Osudy dobrého vojáka Švejka*, které je charakterizováno i dle marxistické kritiky. Také Vladislavu Vančurovi je v knize věnována poměrně velká část. Jeho méně známé dílo nesoucí název *Občan Don Quijote* je zde vedeno jako příklad jednotnosti mezi občany. Bojovník za ideály komunismu, tak je v učebnici uveden Ivan Olbracht s jeho díly *Podivné přátelství herce Jeseníka*, *Anna proletářka* či *O zlých samotářích*. Román *Anna proletářka* autoři knihy popisují jako prózu pro dělnického čtenáře⁶¹ a návod k zacházení s nepřáteli třídní společnosti. Autoři učebnice neopomíjejí ani ženské spisovatelky, rozebírají zde život a díla Marie Majerové a Marie Pujmanové, tvořících v duchu socialistického realismu. Z demokratického proudu je zde zmíněn Karel Čapek. Dle svědectví pamětnice usuzujeme, že s vyučováním o tomto velíkánovi české literatury byly jisté problémy, zejména s výkladem jeho protifašistických děl, kde tvrdě odsuzuje diktaturu. Při prostudování kapitoly věnující se Karlu Čapkovi si můžeme povšimnout, že z jeho zásadních děl nebylo opomenuto žádné. Dokonce je zde popis díla *Bílá nemoc*, jež právě pamětnice popisovala jako nejvíce problematické na výklad. *Bílá nemoc* je však popisována podle potřeb a ideologie komunismu. Za vrcholné dílo z hlediska jeho ideologického smýšlení je považována *Matka* z roku 1938, kde hlavní hrdinové položí svůj život za pravdu a čest. Následuje pojednání o Karlu Poláčkovi a Jarmile Glazarové jakožto dalších představitelích demokratického proudu meziválečné literatury. Z méně známých autorů jsou uváděni

⁵⁹ ZEMAN, Milan; FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 141.

⁶⁰ ZEMAN, Milan; FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 141–142.

⁶¹ ZEMAN, Milan; FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 161.

například Jaroslav Havlíček, František Kuba, František Kožík, Josef Štefan Kubín nebo Božena Benešová.

Následující kapitola popisuje směr divadelní avantgardy a divadelní tvorbu, ve které byli žáci seznámeni s Jaroslavem Kvapilem, Františkem Langerem, Karlem Hugem Hilarem či Jiřím Voskovcem a Janem Werichem. Tvorba českých avantgardních dramatiků byla srovnávána s díly ruských autorů dramatu, například s Alexandrem Tairovem a Vsevolodem Mejercholdem. Kromě Osvobozeného divadla autoři zmiňují i divadlo D 34–D 39 společně s jeho nejvýznamnějším představitelem Františkem Burianem.

Od divadla se v další části učebnice autoři přesouvají ke kritice meziválečné literatury, zejména k marxistické. Mezi kritiky je zařazen František Xavier Šalda a Zdeněk Nejedlý.

V knize nalezneme i výklad o slovenské meziválečné literatuře, jemuž předchází opět historicko-literární kontext o vzniku Československé republiky, Martinské deklaraci a také popisu slovenského školství ve 20. letech 20. století. Mezi autory slovenské meziválečné literatury jsou zde zařazeni Janko Jesenský, Martin Rázus, Emil Boleslav Lukáč, Vladimír Roy a Ján Smrek. Jako zástupce proletářské poezie na Slovensku je považován Ján Rob Poničan, který ve svých dílech vyzýval k boji, jež bude směřovat ke změnám v socialistickém duchu. Z literární skupiny DAV autoři učebnice uvádějí Fraňa Krále a Laca Novomeského.

Z podrobné analýzy učebnice pro 3. ročníky středních škol z roku 1986 můžeme vyvodit několik závěrů. Mezi první závěry patří fakt, že se v učebnici nachází až detailní popisy děl nejrůznějších literátů. Oproti obsáhlým rozborům děl je zastoupení biografických informací o autorech menší. U některých spisovatelů chybí životopis zcela nebo jsou některé životopisné údaje záměrně vynechávány. Dále můžeme konstatovat, že se v učebnici nachází velké množství ruských autorů, jež jsou uváděni jako vzor pro tvorbu českých spisovatelů.

4.2 KOMPARACE UČEBNICE Z MINULÉHO REŽIMU S DNEŠNÍ

V předchozí kapitole jsme podrobně analyzovali učebnici, podle níž se učilo na středních školách v dobách minulého režimu v tehdejší Československu. Pro lepší pochopení rozdílů mezi výukou minulou a dnešní je nutné porovnat shody a rozdíly mezi učebnicí z roku 1986 a nynější, což bude také tématem následující podkapitoly.

K této komparaci využijeme učebnici literatury pro 3. ročníky středních škol, jež byla vydána nakladatelstvím Taktik v roce 2018. Při prostudování učebnice jsou rozdíly patrné již na první pohled. V úvodní kapitole tohoto učebního materiálu jsou vymezeny základní

umělecké směry dominující ve 20. století. Tato kapitola se obsahově shoduje s kapitolou učebnice z minulého režimu. Od vymezení uměleckých směrů se autoři učebnice přesouvají k výkladu světové poezie počátku 20. století. Setkáváme se s jmény italských, francouzských, německých, ruských a rakouských spisovatelů. Mezi autory ruské národnosti je zařazen Sergej Alexandrovič Jesenin jakožto jediný zástupce ruské literatury. Zastoupení ruských spisovatelů je zde menší oproti učebnici z roku 1986. Na konci této kapitoly se nachází malé shrnutí nejzákladnějších pojmů společně s otázkami k opakování, jež v učebnici z dob minulého režimu chyběl.

Následující kapitola pojednává o české poezii na přelomu 19. a 20. století, která začíná historickým kontextem. Je zajímavé, že zde najdeme život a dílo Antonína Sovy a Otokara Březiny, kteří nejsou v učebnici z roku 1968 zmíněni. To stejné platí o autorech, jako je Karel Hlaváček či Jiří Karásek ze Lvovic.

V další kapitole knihy se setkáváme s teoretickým vymezením a představením hlavních představitelů generace buřičů, mezi něž je zařazen Stanislav Kostka Neumann, Fráňa Šrámek, František Gellner, Viktor Dyk, Karel Toman a Petr Bezruč. Kromě Stanislava Kostky Neumanna v učebnici z roku 1968 ostatní autoři nejsou zmíněni. Z agitační tvorby Stanislava Kostky Neumanna jsou vybrána díla *Rudé zpěvy* a *Nové zpěvy*, z oblasti intimní lyriky *Sonáta horizontálního života* a *Staré ženy*. V rámci jeho dekadentní tvorby je zde básnická sbírka *Satanova sláva mezi námi* a *Sen o zástupu zoufajících a jiné básně*.

Další kapitola učebnice se zabývá světovou prózou a dramatem od 1. do konce 2. světové války. Na úvod je zde uveden literárně-historický kontext, v němž jsou představeni autoři ztracené generace a humanistického realismu. U spisovatelů ztracené generace si můžeme povšimnout, že v učebnici z roku 1986 byl uveden pouze Ernest Hemingway, autoři jako Francis Scott Fitzgerald, Theodor Dreiser či Thomas Stearns Eliot chybí. Stejně tak oproti „nové“ učebnici není uveden Antoine de Saint Exupéry ani Hermann Hesse.

Autoři socialistické učebnice též uvádějí jména autorů Arnold Zweig a Lion Feuchtwanger, kterými se nová učebnice nezabývá. Učebnice Taktik neopomíjí ani autory anglické a americké – Johna Galsworthyho, George Bernarda Shawa, Virginii Woolfovou nebo také Theodora Dreisera či Sinclaira Lewise.

Zajímavější je pozorování rozdílů v kapitole zabývající se českou poezií 1. poloviny 20. století. Učebnice z roku 1986 naprosto vynechává výklad o představitelích křesťanského

proudu literátů. Autoři jako Jakub Deml, Jan Zahradníček, Bohuslav Reynek či Jan Čep jsou naprosto vynecháni. V české próze téhož období je v novější učebnici věnován podstatně větší prostor Rudolfu Medkovi, jenž byl v socialistické učebnici odsuzován. V učebním materiálu z roku 1986 není zmíněn ani Egon Hostovský, který byl v emigraci – nejprve kvůli nacistům, později i kvůli komunistickému režimu.

V následující části této studie porovnáme popis děl Karla Čapka v těchto dvou učebních materiálech, které máme k dispozici. Učebnice z roku 1986 popisuje Čapkovu *Válku s mloky* jako román, v němž autor přišel na to, že kapitalistické vykořisťování a kšeft, lhostejnost ke všem morálním hodnotám, jež nelze zpeněžit, vedou lidstvo ke katastrofě.⁶² Mloci představují lidi zbavené svých lidských vlastností kapitalismem.⁶³ Na základě tohoto popisu můžeme konstatovat, že režim využil veškerých svých možností k tomu, aby vyjádřil svůj negativní postoj ke kapitalistickému zřízení. Novější učebnice toto dílo popisuje zejména z hlediska děje bez přidané ideologie. „*Příběh se odehrává v blíže neurčené době na různých místech oceánu a světa. Kapitán van Toch objeví inteligentní tvory – hnědé mloky. Vytvoří z nich levnou pracovní sílu, ovšem mloci se vzbouří a vůdce mloků Chief Salamander vyhlásí lidstvu válku. Děj končí tím, že se v Praze ve Vltavě objevuje první mlok.*“⁶⁴ Jako další dílo, které režim použil jako ukázkou tvorby proti kapitalismu, je zde představena satirické drama *Ze života hmyzu*. Postavy dramatu *Matka* jsou v socialistické učebnici zobrazováni jako hrdinové, jež položili svůj život za slávu, pravdu a čest v boji proti fašismu.⁶⁵

Na základě porovnání dvou učebnic můžeme vyvodit několik závěrů. V novější učebnici se nesetkáváme s výčtem slovenských autorů. Oproti učebnímu materiálu z roku 1986 je zde mnohem menší procento zastoupení ruských spisovatelů. Historický kontext, jenž je v nové učebnici uveden vždy na začátku kapitoly, není srovnáván s vývojem Sovětského svazu a důležitosti ruské literatury pro naši.

⁶² ZEMAN, Milan; FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 184.

⁶³ ZEMAN, M., FROST, V. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 185.

⁶⁴ JIŘÍČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; MAZALOVÁ, Veronika; OKROUHLÝ, Jiří; KALUŽÍK, Jaroslav et al. *Nová literatura 3. Učebnice pro 3 ročník středních škol a gymnázií*. Praha: Taktik, 2018, s. 102. ISBN:978-80-7563-108-4.

⁶⁵ ZEMAN, Milan, FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 186.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo poskytnout pohled na průběh vyučování za minulého režimu na středních školách.

Práce se kromě představení průběhu vyučování za komunismu zaměřovala i na podrobnou analýzu učebních materiálů, jež sloužily pro edukaci mládeže v tehdejší Československu.

První část studie představuje orální historii jako klíčovou metodu využitou při studiu výuky za minulého režimu. Obsahem této části je i detailní popis postupu a vyjmenování všech zpřístupněných pramenů, díky nimž mohla tato práce vzniknout.

V druhé kapitole studie je rozebrán život pamětnice Ilony Baarové, která se podílela na orálněhistorickém výzkumu. Ve svých vzpomínkách zmiňuje své dětství, mládí, studium na střední a vysoké škole, a v neposlední řadě také pracoviště, na nichž působila. Tato část popisuje průběh přijímacích zkoušek na vysokou školu, s nimiž byly spojené nejrůznější dobrovolnické činnosti v mimoškolních aktivitách a organizacích, za něž uchazeči u přijímacího řízení obdrželi bonusové body. Dále je zde uvedeno kurikulum oboru český jazyk – dějepis na Pedagogické fakultě v Plzni, které formovalo tehdejší vzdělávání budoucích pedagogů.

Následující část práce se věnuje historii Střední zdravotnické školy v Karlových Varech a Prvního českého gymnázia, na nichž působila pamětnice. Prameny, jež poskytly náhled na minulost těchto institucí, nám přinášejí i plnohodnotné informace ohledně průběhu vyučování a celkové atmosféře ve škole za minulého režimu. Důležitost plánování, dodržování tematických plánů a výchovných cílů, oslavování významných dnů a socialistických svátků, o tom všem se dozvídáme v kronikách a almanaších škol.

Čtvrtá, a sice poslední kapitola studie, rozebírá samotný průběh vyučování na středních školách za minulého režimu. V této části sledujeme význam a průběh školních inspekcí, se kterými se pedagogové setkávali poměrně často. Přísnost, kterou oplýval skoro každý inspektor, vzbuzovala respekt u ne jednoho učitele, který se na svůj výstup před třídou svědomitě připravil. I přes důkladnou přípravu docházelo mnohdy ke špatnému hodnocení ze strany inspektora k pedagogovi a průběhu vyučovací jednotky. Pro lepší uchopení rozdílů mezi výukou za minulého režimu a dnešní využíváme podrobné analýzy učebnice z roku 1986 s učebním materiálem, podle něhož se dnes vyučuje na většině středních škol.

Za nejhodnotnější zdroj materiálu považujeme osobní svědectví pamětnice v orálněhistorickém výzkumu, a také obsah kronik a almanachů škol. Při bádání narážíme však na značný problém s uchováváním archiválií, kvůli čemuž se zkoumání tématu bakalářské práce stává obtížné. Ne všechny prameny byly vyhodnocovány jako archiválie, a tudíž se do dnešní doby nedochovaly. Častokrát také docházelo k ničení a znehodnocování pramenů za účelem smazání určitých informací, jež se nesměly dostat do povědomí veřejnosti.

Do budoucna by tato práce mohla být rozšířena o další svědectví pamětníků, jež učili za minulého režimu na středních školách. Po sesbírání dalších dat a informací pomocí orálněhistorického výzkumu by mohlo dojít k další konfrontaci mezi materiály a svědectvím pamětníků.

RESUMÉ

Tato bakalářská práce se zabývá výukou literatury na středních školách na Karlovarsku za minulého režimu. Práce je členěna do několika kapitol, z nichž každá popisuje rozličné téma. V první kapitole studie je čtenář seznámen s orálněhistorickým výzkumem, jakožto klíčovou metodou této práce. Kromě teoretického vymezení je zde důkladně popsán průběh samotného výzkumu. Druhá část práce se zaměřuje na život a profesní kariéru zpovídané pamětnice Ilony Baarové, která se podílela na orálněhistorickém výzkumu. Vedle autobiografických informací se zde nachází i vzpomínky na studium na vysoké škole, kde pamětnice zmiňuje pedagogy, kteří působili na Katedře českého jazyka a literatury Západočeské univerzity v Plzni. Následující kapitoly popisují historický vývoj Střední zdravotnické školy a Prvního českého gymnázia v Karlových Varech, jež přináší kromě faktografických informací také nastínění atmosféry ve školních institucích za minulého režimu. Poslední část studie obsahuje analýzu učebnice literatury z roku 1986 a její porovnání s dnešní učebnicí literatury pro střední školy, na níž můžeme pozorovat rozdíly a shody mezi výukou za socialismu a dnes. Cílem bakalářské práce bylo seznámit čtenáře s průběhem výuky literatury na středních školách za minulého režimu. Z výzkumu vyplývá, že mezi výukou literatury dnes a za socialismu spatřujeme několik rozdílů, které jsou v jednotlivých kapitolách práce uvedeny. Obecně můžeme konstatovat, že celý vyučovací proces byl ovlivněn komunistickým režimem.

This bachelor thesis deals with the teaching of literature at secondary schools in Karlovy Vary during the previous regime. The thesis is divided into several chapters, each describing a different topic. In the first chapter of the study, the reader is introduced to oral history research as the key method of this thesis. In addition to the theoretical definition, the course of the research itself is thoroughly described here. The second part of the work focuses on the life and professional career of the interviewee, Ilona Baarová, who participated in oral history research. Besides autobiographical information, there are also memories of her studies at university, where she mentions the pedagogues who worked at the Department of Czech Language and Literature at the University of West Bohemia in Pilsen. The following chapters describe the historical development of the Secondary Medical School and the First Czech Gymnasium in Karlovy Vary, which, in addition to factual information, also outlines the atmosphere in school institutions under the previous regime. The last part of the study

contains an analysis of the literature textbook from 1986 and its comparison with current literature textbook for secondary schools, where we can observe the differences and similarities between teaching under socialism and nowadays. The aim of the bachelor's thesis was to acquaint the reader with the course of teaching literature in secondary schools under the previous regime. The research shows that there are several differences between the teaching of literature today and under socialism, which are presented in the individual chapters of the thesis. In general, we can state that the entire teaching process was influenced by the communist regime.

SEZNAM ZKRATEK

PaedDr. – Doktor pedagogiky

ČSSR – Československá socialistická republika

KSČ – Komunistická strana Československa

MDH – Mezinárodní dělnické hnutí

LDT – Letní dětský tábor

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ZDŠ – Základní devítiletá škola

VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

SSM – Socialistický svaz mládeže

MČSP – Měsíc československo-sovětského přátelství

ČSR – Československá republika

SS – Sovětský svaz

KLDR – Korejská lidově demokratická republika

RNDr. – Doktor přírodních věd

PRAMENY

Almanach k 65. výročí založení Střední zdravotnické školy a vyšší odborné školy zdravotnické v Karlových Varech. Karlovy Vary: Střední zdravotnická škola a vyšší odborná škola zdravotnická Karlovy Vary, 2014.

Archiv Prvního českého gymnázia. *Almanach k 70. výročí založení karlovarského gymnázia 1924–1994.* Karlovy Vary: Gymnázium Karlovy Vary, 1994.

Archiv pamětnice.

Archiv Střední zdravotnické školy a vyšší odborné školy zdravotnické Karlovy Vary. *Kronika školy.*

Soukromý archiv pamětnice. *Osobní složka ze Střední zdravotnické a vyšší odborné školy v Karlových Varech.*

SEZNAM LITERATURY

DRDA, Adam. Škola normálního života. In: týž. *Normalizované životy II*. Praha: Post Bellum, 2018, s. 32–51. ISBN 978-80-7448-080-5.

HOZNAUER, Miloš. *Cesta do hlubin kantorovy duše*. Praha: Dokořán, 2016. ISBN: 978-80-7363-788-0.

HYNA, Alfred; JÍLEK, Tomáš; SLÍPKA, Jaroslav. *Osobnosti plzeňského vysokého školství*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2001. ISBN: 80-7082-815-3.

JENERÁL, Jaroslav. *Socialistický svaz mládeže v období urychlení společenského rozvoje*. Online. *Pedagogika* 87, 1987, č. 6, s. 638. Dostupné z: <<https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=4397>> [cit. 25. 11. 2023].

JIŘIČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; MAZALOVÁ, Veronika; OKROUHLÝ, Jiří; KALUŽÍK, Jaroslav et al. *Nová literatura 3. Učebnice pro 3 ročník středních škol a gymnázií*. Praha: Taktik, 2018. ISBN: 978-80-7563-108-4.

KNAPÍK, Jiří a kol. *Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949–1968)*. Opava: Slezská univerzita, 2022. ISBN: 978-80-7422-837-7.

MORÁVKOVÁ, Naděžda. ŘEHÁČEK, Karel. *Osobnosti plzeňského vysokého školství, díl 2*. Praha: Středisko SOH, 2014. ISBN: 978-80-87646-04-5.

MOŠANSKÁ, Barbora. *Československá škola a její učitel v letech 1948–1989*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2018. Dostupné z <<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97722/120295019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> [cit. 21. 3. 2024].

NOVOTNÝ, Jiří. *Poslední tichá cesta Viktora Viktory*. *Česká literatura* 71, 2023, č. 1, s. 115–117. ISSN: 0009-0468.

PETRÁŠOVÁ, Lucie. *Ideologická specifika vzdělávání učitelů jako příklad transformace české pedagogiky v období autoritativního „komunistického“ režimu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2019. Dostupné z <<https://theses.cz/id/inxt4g/33377815>> [cit. 21. 3. 2024].

URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: UPOL, 2008. ISBN: 978-80-244-1879-7.

VALÍČKOVÁ, Anna. *Výuka českého jazyka a literatury na ZŠ Bor za minulého režimu – orálněhistorický výzkum*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 2024.

VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN: 978-80-246-2931-5.

Věstník ministerstva školství, věd a umění 8, 1952, č. 16.

ZEMAN, Milan; FORST, Vladimír. *Literatura III. Přehled vývoje a směrů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

ZOUNEK, Jiří; ŠIMÁNĚ, Michal; KNOTOVÁ, Dana. *Normální život v nenormální době. Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. ISBN: 978-80-7552-709-7.

ZOUNEK, Jiří; KNOTOVÁ, Dana; ŠIMÁNĚ, Michal. *Život Karla – příběh učitele v socialistickém Československu*. *Orbis Scholae* 11, 2017, č. 2, s. 31–51. E-ISSN: 2336-3177.

ZOUNEK, Jiří; ŠIMÁNĚ, Michal; KNOTOVÁ, Dana. *Socialistická základní škola pohledem pamětníků. Sonda do života učitelů v Jihomoravské kraji*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. ISBN: 978-80-7552-493-5.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Paměť národa. *O projektu*. Online. Dostupné z: <<https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>> [cit. 3. 12. 2024].

První české gymnázium. Seznam předmětů, učební plány. Online. Dostupné z: <<https://gymkvary.cz/cs/seznam-predmetu-ucebni-plany>> [cit. 17. 12. 2023].

Příběhy 20.století. ČT 2, 3. listopadu 2019. Dostupné také z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/11454740577-pribehy-20-stoleti/218562261760009/>> [cit. 13. 1. 2023].

ŠLEHOFER, L. *Celibát učitelek* [online]. Dostupné z: <<https://perpetuum.cz/2016/09/celibat-ucitelek/>> [cit. 11. 2. 2024].

ŠŤASTNÁ, Barbora. „*Váš syn má samé jedničky. Takže navrhujeme, aby se vyučil kotelářem*“. Dostupné z <<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/vas-syn-ma-same-jednickytakze-navrhujeme-aby-se-vyucil-kotlarem>> [cit. 21. 3. 2024].

ŠŤASTNÁ, Barbora. „*Kouzelné“ umístěnky. Pracovali jste i na místě, na které jste vůbec nechtěli*“. Dostupné z <<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/vas-syn-ma-same-jednickytakze-navrhujeme-aby-se-vyucil-kotlarem>> [cit. 21. 3. 2024].

ŠŤASTNÁ, Barbora. *Co jsme se (ne)naučili v normalizovaných školách*. Dostupné z <<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/specialy/co-jsme-se-nenaučili-v-normalizovanych-skolach>> [cit. 21. 3. 2024].

PŘÍLOHY

1. rozhovor ze dne 6. 10. 2023

Sára Mizerová (autorka BP)

Tak dobrý den ještě jednou, paní doktorko. Chtěla bych se ještě jednou zeptat, zdali souhlasíte teda, že si budeme nahrávat náš rozhovor za účely bakalářské práce?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Ano, souhlasím.

Sára Mizerová (autorka BP)

Dobře. Tak jestli dovolíte, tak tedy začneme s otázkami. Na začátek, mohla byste mi říct něco o sobě?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

O sobě bych mohla říct, že celý život učím. Učím už více než 40 let, nikdy jsem neučila na základní škole, učím od začátku na středních školách a během té kariéry jsem vystřídala řadu škol, včetně učilišť, středních odborných škol i gymnázia a teď posledních 15 let teda pracuju na gymnáziu. Kromě toho, že učím, tak jsem si udělala kurzy češtiny pro cizince a už jedna z prvních už 20 let vlastně učím cizince česky, A kromě toho jsem, absolvovala jsem řadu kurzů kritického myšlení, takže jsem tady začala v našem regionu propagovat kritické myšlení, čtením a psaním ke kritickému myšlení.

Sára Mizerová (autorka BP)

Super, mohla byste mi říct něco o vaší rodině, něco o vašich rodičích, sourozencích? Jestli si vzpomenete, jak jste to měli doma?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Nikdo z rodičů nebyl pedagog, rodiče byli ekonomové. Sourozence nemám a manžel taky vystudoval strojírenskou fakultu, ale posledních 20 let také učí na odborné škole, učí odborné předměty. Syn ani dcera učitelé nejsou. Syn se marně pokoušel, ale nepodařilo se mu, takže není učitelem.

Sára Mizerová (autorka BP)

A kde se ve vás probudilo to, že chcete zrovna být učitelkou, když vaši rodiče nebyli pedagogové?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Moc se to neprobudilo, prostě na gymnáziu jsem byla v humanitním oboru, nebyla jsem neměla jsem žádné možnosti. Já jsem chtěla jít na právnickou fakultu nebo filozofickou fakultu, a to mě všichni říkali, že bez nějakých kádrových předpokladů tam jít nemůžu, tak jsem to rovnou vzdala, a pak už nezbývalo nic jiného než pedagogická fakulta. Takže jsem nebyla primárně rozhodnutá být učitelkou. Chtěla jsem být, pardon, chtěla jsem být právníčkou.

Sára Mizerová (autorka BP)

Vzpomenete si, kde jste studovala základní školu?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Ano, studovala jsem ji v Chebu, nevím, byla to druhá základní devítiletá škola zvaná americká a dodnes tam je.

Sára Mizerová (autorka BP)

Super a jakou střední školu teda máte?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Gymnázium v Chebu.

Sára Mizerová (autorka BP)

Super. Já jsem taky z Chebu vlastně.

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Jo?

Sára Mizerová (autorka BP)

Proč jste si vybrala zrovna český jazyk?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No, tak to je jednoduchá odpověď. Měli jsme vynikajícího profesora českého jazyka na chebském gymnáziu.

Sára Mizerová (autorka BP)

Super. Mohla byste popsat, jak se vám učilo za minulého režimu?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No, to bylo těžší, ten náš pan profesor byl dost odvážný a učil nás věci, které my jsme potom ani na vysoké škole neměli, ani jsem je vlastně nemohla učit, to znamená třeba americkou literaturu a generaci beatníků a takové další, prostě postmoderní román, což se vlastně neučilo. Takže já jsem učila podle teda daných osnov, daných tematických plánů, ale neměla jsem žádný seminář, kde bych mohla učit něco navíc, takže víceméně mně to bylo líto, že nemůžu využít toho, co jsem znala.

Sára Mizerová (autorka BP)

A jací autoři byli zakázáni kromě těch básníků beat generation?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Tak zakázáni byli samozřejmě... My jsme třeba z českých autorů učili vždycky jenom něco od toho autora. Bohumil Hrabal, tak jsme učili jenom Ostře sledované vlaky, ale už jsme neučili další díla, zejména Obsluhoval jsem anglického krále nebo něco takového, jenom letmo. Dál samozřejmě nebyl vůbec Milan Kundera, nebyl Škvorecký, ne, to také málo. Pokud to byl autor, který se učil, tak jenom to, co ještě v tom režimu jakoby nevadilo, že někteří třeba, já nevím, Kohout nebo takové, tak vlastně jako ta jejich první tvorba byla ještě v duchu to socialistického realismu, ale potom už ne, takže ti se určitě neučili, a potom se neučila vlastně ta americká literatura, tak nic vlastně se podle toho neučilo. Učilo se hodně, pokud někdo, tak to museli být takový jako Hemingway třeba, ten se mohl učit, jo, protože toho nemohli vynechat úplně. Ale že bychom četli díla, kde

třeba je to o válce, o holocaustu, zejména o holocaustu se nic nečetlo. Lustig nebyl, když se vrátím k českým, Lustig, Lustiga jsme neučili. No, řadu dalších, ne.

Sára Mizerová (autorka BP)

Vzpomněla byste si, a vlastně máte to tedy i jako ukázkou, jak vypadaly učebnice, podle nichž jste učila za minulého režimu? Lišily se hodně od těch dnešních?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No, tady mám jednu úplně jakoby starou, která je ještě z....moment...z roku 86, takže tady třeba jsou autoři z české literatury – proletářská poezie, Wolker, Hora, Hořejší, Seifert, Nezval, Biebl. Ale pozor, to se zase učilo jenom něco z nich, jo. Seifert ano, Maminka ano, ale prostě ty další díla vycházející v exilu se neučili. No a tady jsou třicátá léta. Neumann se třeba učil, já dneska samozřejmě taky o něm se zmíním, ale Rudé zpěvy spíš, jako že to je dost jako příklad toho největšího socialistického realismu. Halas, zase se učilo jenom něco, jo. Vančura, Olbracht, Majerová, to už se dneska taky neučí. Pujmanová, Kratochvíl, Nový, Svatopluk, to já říkám jako příklady. Řezáč toho budovatelského románu. Karel Čapek, s ním byl největší problém, protože jak vykládat Karla Čapka? Učili jsme ho ale, zcela jinak. Bílá nemoc, protifašistické drama, ale ono to je vlastně proti diktatuře, a to se nemohlo říkat, je to protifašismus. Tak, no, Poláček, Glazarová, to jsou, tak tady taky další zase nějaká. A ještě navíc tam byla slovenská literatura, kterou jsme učili, ta už se samozřejmě dneska neučí jako, nebo se může učit v rámci jako světové literatury.

Sára Mizerová (autorka BP)

Často zmiňujete, když vás takhle poslouchám, že se to muselo učit jinak, v jakém slova smyslu jinak? Že se třeba ze životopisu vynechávaly záměrně nějaké věci?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Ano, vynechávaly se a vybírala se jenom díla, která mohla vlastně projít nějakou cenzurou a ta díla, která prostě tou cenzurou neprošla, tak se neučila. A navíc, prostě se neučil ten správně společensko-historický kontext, to se učilo pořád jenom v duchu, nebo vlastně takhle...Abych pravdu řekla, že dílo bylo hodnoceno jako významné, jestli bylo v duchu

socialistického realismu. To znamená, že vlastně ten hrdina, byť třeba to byl nějaký horší člověk, se naopak zlepšil a stal se z něho příkladný hrdina socialistické doby.

Sára Mizerová (autorka BP)

Děkuju. Vzpomenete si na vedení školy, jaký byl například pan ředitel?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Ano, to si vzpomenu velmi. První můj pan ředitel byl ředitel, který byl vysoce postavený komunista, což jako byla většina. Ale on říkal, že by ženy se neměly, ženy učitelky by neměly mít děti, neměly by se vdávat, měly by být jako jeptišky, a protože pak se plně věnují jenom té škole. Museli jsme udělat, dbal na to, abychom měli nástěnky, aby všechno bylo v pořádku celkem ta výuka. Předpokládal, že učíme jako podle osnov, ono se podle ničeho jiného učit nemohlo, no. A to bylo... ten byl velmi přísný. Já jsem se ho bála, když jsem musela říkat, že jsem těhotná. Pak jsem měla dalšího pana ředitele, který byl ještě větší soudruh tady v celém okrese Karlovy Vary. A ten se snažil být vstřícný, on si mě totiž vytipoval jako budoucí členku strany. No, a já jsem řekla, že teda to nebudu dělat, no, a on teda jako trošku zahořkl, že když jsem odmítla, no. A ten prostě nás kontroloval. Inspekci posílal, ne posílal on, ale často nám chodila inspekce a kontrolovala, jak učíme. Ten opravdu nás kontroloval, no. A pak už přišel ten zlom 89, kde já jsem potom byla na různých školách a tam už s každým ředitelem jsem vyšla velmi dobře.

Sára Mizerová (autorka BP)

A jací byli ostatní učitelé, jako vaši kolegové? Jaké panovaly vztahy, například ve sborovně? Vzpomenete si?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No, tak já myslím, že dobré, protože my jsme moc dobře my všichni věděli, o co jde, takže pokud jsme... Někdy jsem našla i přátele, ale samozřejmě jsme se scházeli mimo školu, jo. Takže mohla jsem jim věřit. Nebyl tam nikdo, kdo by jako mi nějak uškodil. Myslím si, teda. Vědomě, to nevím, jo. Ale já jsem taková naivní, takže já jsem myslela, že všichni jsou jako stejného smýšlení.

Sára Mizerová (autorka BP)

Takže vztah pedagogů mezi sebou byl...podobný jako dnes?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Podobný jako... Možná, že tam, kde jsem byla já, ano. Ale nemůžu mluvit zdaleka za všechny.

Sára Mizerová (autorka BP)

To je jasný. Jaké byly nároky na učení českého jazyka a literatury v době komunistického režimu?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Nároky? No, striktně dodržovat ty tématické plány, vést si...vést sešity, což dneska už taky jako ti žáci to tak nemají. Každý ten... každá ta hodina musela mít svoje téma, svůj výchovný cíl, vzdělávací cíl, pomůcky, a prostě to potom ta inspekce kontrolovala. Takže já jsem za každou prostě hodinu musela mít toto připraveno, muselo to být na tabuli. Bylo to takový jako... ani snad moc nešlo o to, abych musela něco studovat, protože to z té školy jsem si přinesla, takže to nebylo tak jako náročné odborně. Náročné to bylo dodržet všechna nařízení, jo, a vymýšlet ta témata a ty výchovné a vzdělávací cíle.

Sára Mizerová (autorka BP)

A když se teďko zaměříme na... na žáky. Byli žáci v té době aktivně zapojeni do výuky, nebo byli spíše pasivní?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Nebyli pasivní. Jako u mě ne. Tak já jsem se snažila jako trošku, aby byli aktivní, aby...aby se hlásili. Já jsem s tím problémy neměla, že by byli pasivní. Tak ne, že by tam jako radostně jako jásali, že mají český jazyk, ale to, co jsem od nich chtěla, věděli a zapojovali se.

Sára Mizerová (autorka BP)

Byly nějaké prvky ideologie toho minulého režimu zapojeny do výuky?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No, byly. Byly, protože my jsme museli respektovat každé výročí, začlenit ho do výuky. Pak jsme k tomu... pak jsme právě museli v těch výchovných cílech zdůrazňovat optimismus toho socialismu a ty perspektivy a tak dále. A výchova, musím říct, k nějakým i morálním hodnotám, ale především jako k tomu kodexu toho socialistického člověka. Takže to se tam muselo začlenit. No a právě jsme měli to samozřejmě i v těch dílech, a pozor, bylo to i třeba v mluvnici, že se...že se tady v těch učebnicích byla cvičení, kde už byly manipulativní věty o úspěších socialismu, aniž, a my jsme tam na tom učili třeba měkké, tvrdé i, že jo. Ale muselo tam být, prostě, bylo už to takhle zaměřené.

Sára Mizerová (autorka BP)

Jaká část výuky byla nejvíce cenzurována? Tak mluvila jste o těch spisovatelích a bylo i něco cenzurováno...jinde?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Možná slohové práce jsme si museli zadávat tak, abychom nedali možnost těm studentům, a zejména těm chytřejším, aby řekli nějaké odlišné názory. Tam ta úvaha, třeba úvaha nebyla klasická úvaha, nebo to téma té úvahy muselo být, tak aby on nemohl psát něco jako jiného. Já jsem nemohla něco o pravdě, nějaký citát o pravdě, dát do úvahy, protože samozřejmě byli i z rodin, které moc dobře věděly, jak to vlastně je. Neříkám, že to byly nějaké disidentské rodiny, ale rodiny byly inteligentní, takže věděly a ono by to dítě potom psalo něco úplně jako odlišného, a kdyby, to se už zakládalo všechno, tak by z toho byl docela problém. Takže já jsem musela vhodně volit ta témata, aby to nesvedlo k tomu, že by někdo opravdu napsal něco opravdu pravdivého.

Sára Mizerová (autorka BP)

Teď vybírám, co jsme probraly a neprobraly. Tady třeba. Jaká byla role učitelů českého jazyka a literatury při formování kritického myšlení u studentů za minulého režimu? Je to myšleno tak, jestli studenti měli prostor sami svévolně trošku myslet?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Moc ne, moc ne. Kdy o kritické...pojem kritické myšlení nikdo nevyslovil. Samozřejmě, že já jsem vždycky chtěla, aby trochu aspoň tu podstatu toho, co čtou, pochopili, aby byli schopni teda ten text nějakým způsobem chápat a nějak ho prezentovat nebo vysvětlit. Ale to...bylo to hrozně málo, žádné kritické myšlení jako asi nebylo.

Sára Mizerová (autorka BP)

Jaký byl vztah mezi výukou českého jazyka a literatury a jinými předměty, jako byla například politická výchova nebo dějepis za minulého režimu?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No, já můžu mluvit o dějepise, který se učil úplně nejhůř, jo. Takže já jsem samozřejmě se snažila ten dějepis učit, tak jako... Já jsem zase měla štěstí, že na té vysoké škole nás učili, až na dvě výjimky, tak nás učili rozumní pedagogové, takže nám dávali takový jako všeobecný přehled a celkem bez těch ideologických nějakých nánosů. A tak jsem se snažila i ten dějepis co možná jako bez emocí, fakta, ale už méně úplně ty souvislosti, protože právě ty by odhalily třeba, že to je špatně, jo. Já, když jsem musela učit, já nevím...Velkou říjnovou socialistickou revoluci, tak jsem ji učila jako jednu z revolucí, ale jako to socialistická, to jsem tam musela říct, ale přitom jsem si říkala, že jak to, jak to vysvětlit, že to vlastně nebylo úplně dobře, no. Takže to bylo fakt pro mě obtížný, ale myslím si, že mám čisté svědomí, že jsem úplně jako ideologicky na ně nepůsobila. A ve vztahu k té češtině, právě jsem dost využívala dějepisu. A je pravda, že byt' se nemluvílo vůbec o holocaustu, to prostě koncentrační tábory. Bylo řečeno, že to byli nepřátelé nacistů, a tak je tam teda upálili... spál... zplynovali, ale že to byli Židé, to se moc neuvažovalo. Židovská tematika vůbec ne. Tak já jsem přece jenom jako tvrdila, že tam byli především Židé a ne jenom nějakí odbojáři. No a, ale židovskou tematiku jsem učit nemohla. Spalovač mrtvol, to ne, to vůbec, to by bylo špatně.

Sára Mizerová (autorka BP)

Když se ještě vrátíme, teďko jste to trochu nakousla, k té vysoké škole, jakou vysokou školu máte vystudovanou?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Já mám Pedagogickou fakultu v Plzni, ale protože já jsem byla jenom čtyřleté studium pro základní školy a začala jsem ale hned učit na střední škole, tak jsem si dělala doplňující studium v Praze na filozofii. No, a pak jsem po několika letech se přihlásila k těm rigorózním zkouškám, což je prostě zajímavé, že já jsem je udělala na podzim roku 89. A to má takovou jako veselou historku. Ale můžu jí říct, jestli chcete?

Sára Mizerová (autorka BP)

No určitě, povídejte.

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Protože já jsem to dělala na jaře 89 a já jsem, protože jsem byla jenom čtyřleté studium, já jsem neměla zkoušku.... státnici z marxismu, leninismu. Takže já jsem předtím musela udělat tu státnici z marxismu, leninismu. A oni mě tehdy vyhnali, ten vyučující mě vyhnal, že jsem to neudělala, protože jsem neuměla nebo jsem mu řekla, že pobaltské republiky v roce 89, upozorňuju, že tam sílí ta vlna toho vlastenectví a že vlastně jako asi nejsou úplně spokojení v Sovětském svazu, tudíž ta politika v Sovětském svazu není asi ideální pro tyhle státy. Vyhnal mě. Tak já jsem říkala, tak to ne. Řekla jsem, že už to nikdy dělat nebudu, protože dva roky jsem se na to připravovala, dělala jsem to z češtiny. Tak mě potom povolili černý termín. Ten černý termín byl v listopadu 89. Já jsem ještě v tom listopadu 89 před, těsně před 17. listopadem, jsem musela tu zkoušku opakovat. Ten marxismus jsem udělala a pak jsem teprve šla k těm rigorózním vlastním zkouškám, no. A přišla revoluce a za pár dní to zrušili. Takže já myslím, že v tomhle státě jsem jedna z posledních lidí, která musela udělat zkoušku z marxismu, leninismu. Takže pak už to šlo jednoduše, pak už jsem byla připravená, a to už jako nebyl takový problém, no.

Sára Mizerová (autorka BP)

No vidíte, vyhla byste se tomu, kdyby to bylo o měsíc pozdějš.

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No oni mi dali ten termín čtrnáctého, no. Tak já jsem 14. listopadu to šla dělat, nebo osmého, desátého? Nevím přesně už který den.

Sára Mizerová (autorka BP)

A když zůstaneme ještě u té vysoké školy, vzpomenete si na přijímací zkoušky? Protože v odborné literatuře se píše, že v rámci přijímacích zkoušek na vysoké školy bývaly i takové pohovory před komisí, kde posuzovaly váš kádrový posudek.... nebylo tomu tak?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Ne, ne, nebylo. Nebylo tomu tak. Já jsem si dala normální přihlášku, a já jsem ještě na střední škole, na gymnáziu, dělala nějakou... dneska se tomu říká sočka, středoškolská odborná činnost. Tehdy nevím, jak se to jmenovalo, možná taky tak. Ale byla jsem jedna z mála, která to dělala. No a já jsem tam jako, nebo oni to tam...součástí té přihlášky to bylo, takže oni vlastně mi dali, jestli to tenkrát bodovali, nevím, ale prostě dali mi plus za tu sočku. Tak už se mi pak skoro na nic moc neptali. To jsem dělala na rozbor knížek, kupodivu takových jako moderních tehdy. Třeba Párala Soukromá vichřice, jo, což potom stejně jako zakázali, nebo to už se nevydávalo. Ale já jsem to dělala na začátku sedmdesátých let, a to ještě se to mohlo, tak jsem to nějak udělala, srovnala jsem asi pět děl takhle různých autorů, no a oni mi za to vlastně vzali na tu pedagogickou školu. Akorát jsem dělala nějakou zkoušku z dějepisu. A to jsem se zrovna trefila, protože jsem dělala vznik KSČ, a to já jsem se naučila, protože jsem věděla, že by se mi na takovýhle otázky mohli zeptat.

Sára Mizerová (autorka BP)

Jak se učitelé českého jazyka a literatury snažili udržovat kreativitu a nějakou inovaci ve výuce, přestože byla hodně omezována?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Tak já jsem třeba i, anebo... používali jsme nějaké jiné třeba ukázky, než byly v čítance, které sice...dneska, je to jednoduché, si to nakopírujete, ale člověk to třeba napsal, pak to

nějak jako zkopíroval, protože to už taky byly kopírky nějaké. Takže, buď použitím nějakých jiných textů, nosnějších textů, než byly třeba v čítance, nebo já jsem teda tam začleňovala dost, a to dělám dodneška, umění. Takže jsem se snažila vždycky tu dobu ještě doplnit nějakými obrázky výtvarných děl nebo sochařských děl a takhle, protože to se tak nabízelo, no. A to nebylo proti ničemu, jo. Když tam ukážu romantické nějaké budovy a romantické hrady, tak to s tím Karlem Hynkem Máchou souvisí, takže tím jsem se to snažila trochu vylepšovat. No, a občas teda...já nevím, ani z té literatury a z té češtiny jsme nikam nechodili. No, a co se týče teda jazyka, tak tam jsem se snažila vždycky, aby to nebylo jenom jako diktát, diktát, diktát, tak to nějakou.... vystřídací rýmy, cvičeními, no. A jinak, já jsem vždycky dost dbala na ten sloh, takže jsem hodně využívala.... hodně jsem je nutila psát, aniž to bylo to kritické myšlení. Teď, když už jsem vzdělaná, absolvovala jsem ty kurzy, no, tak my píšeme hodně často.

Sára Mizerová (autorka BP)

Super. Je ještě něco, na co byste si vzpomněla z té doby, co si myslíte, že by bylo přínosné ještě říct?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Já si vzpomenu. Jsem měla jednu inspekci v době toho totalitního režimu, co jsem učila na zdravotnické škole a učila jsem, a to si dodneška pamatuju, učila jsem národní obrození, učila jsem Františka Ladislava Čelakovského. A tak jsem si to jako...protože jsem tušila, že ta inspekce přijde, už tam byla na škole, tak jsem si to jako připravila vždycky, i když se říká, že to jako člověk... jako má učit normálně, ale tak na tu inspekci, když ví, že přijde, tak se trochu nachystá. Tak jsem měla ty výchovné cíle, ty...ty vzdělávací cíle, všechno, teď nějaký ten folklor, že jo. Čelakovský sbíral ta přísloví, a to jsem na všecko měla příklady. A pak jsem měla Ohlas písní ruských, tam to naproti tomu nemohli nic říct. Ohlas písní českých. A já jsem tam vybrala několik básní a přinesla jsem si nějaký kazeťák tehdy nebo něco, a tam byla zhudebněná jedna báseň Čelakovského a nazpíval ji Spirituál kvintet. Tak to jsem si tak říkala, tak to bude hezké, jo, to bude jako zhudebněné, že se to dalo zhudebnit a to... No a dobrý, dobrý. A on mě pak zavola na konci, ta hodina vždycky musela být nějak zakončená zase nějakým jako shrnutím a zase, jestli to.... ty výchovné cíle se splnily. No, a pak si mě zavola, ten inspektor a říkal, no, ale tam chyběly nějaký ukázky. Říkám, prosím?! Vždyť já tam měla tu hudební ukázku.

Naopak já si myslím, že to jako bylo jako... dobře, no. Ale stejně to tam jako chybělo. Takže výsledek byl, že jsem špatná učitelka, že nemám pomůcky... Tak já nevím, no. Já jsem nad tím mávla rukou, protože nutno doříct, že to už bylo tak jako koncem těch osmdesátých let, to už jsem si z nějaké inspekce zas tolik nedělala, jo, protože už se to tak nějak jako měnilo...Ale bylo mi to zvláštní. On mě buď neposlouchal, nebo chtěl říct, že Spirituál kvintet teda ne, že jo. Že to je něco špatně, no, a přitom jako to tam patřilo.

Sára Mizerová (autorka BP)

Možná se mu nelíbilo, že to bylo takové netradiční.

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No a pak mi to ale nechtěl říct a chtěl mi dát nějaké minusové body asi, nebo já nevím, no. Prostě by to spíš jako řekl špatně, že to bylo, no, tak nevím. A to jenom taková perlička, jinak jsem neměla problém.

Sára Mizerová (autorka BP)

Super, tak jo. Tak já už si myslím, že jsme asi vyčerpaly všechno, ono jste mluvila moc hezky a nějak jsme to v tom zaobalily, tak já bych se s dovolením koukala ještě teda na ty učebnice.

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Takže nejstarší, která je teda tady ta, tak jsem tady našla, to je pro třetí ročník středních škol. Musí to třeba ten obsah nebo hned tady máte....

2. rozhovor ze dne 3. 11. 2023

Sára Mizerová (autorka BP)

Dobrý den, paní doktorko, já jsem moc ráda, že jste si na mě znovu udělala čas, abychom mohly doplnit věci z minulého rozhovoru. Rovnou asi začneme. Vzpomněla byste si o něco víc na své studium na Pedagogické fakultě v Plzni?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Dobrý den. Určitě bych si vzpomněla. To studium, nemyslím si, že by bylo nějak pro mě úplně těžké studium, ale bylo určitě zajímavé. Ale pak tam byly také předměty, které zajímavé nebyly. To byly takové ty obecné předměty, obecné pro všechny studenty, dokonce nebyly na pedagogické fakultě, ty přednášky byly někde v sále, jmenovalo se to u těch... pětaticátnická kasárna, a to byly většinou politické nějaké přednášky nebo prostě úplně ty obecné, takže z nich jsem si tolik toho neodnesla. Tedy taky nebyly povinné, tak asi jsem tam taky několikrát nebyla. Ale protože potom už byly ty, takhle... To, co bylo kruh český jazyk a dějepis, tam už nás bylo poměrně málo, takže jsme byli takový jako menší kolektiv a tam už i s těmi vyučujícími jsme byli v blízkém kontaktu, takže určitě ty přednášky i hlavně ta cvičení, nevím, jak se tomu říká dneska, tak ta praktická nějaká činnost, tak to bylo zajímavé. Co mě tedy nejméně bavilo, byla nějaká didaktika, ale nemyslím si didaktika jako teorie, ale didaktika byla nějaká praktika. Protože nebyly žádné pomůcky, tak nás tam učili, jak pomůcky vyrábět, a z toho jsem měla i dokonce problém, že jsem něco nevyrobila, pak mně ani nechtěli dát zápočet, ale to jako mě moc nebavilo. Měli jsme chodit někam fotografovat, vyrábět nějaké pomůcky, a to nebylo asi to nejlepší. Ale vlastní předměty, tam jsem chodila i ráda, i když nebyly povinné, tak jsme tam chodili, protože přece jenom jsme se tam něco dozvěděli.

Sára Mizerová (autorka BP)

U jakých předmětů jste cítila, že byly ideologické, jestli nějaké takové vůbec byly?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Určitě, určitě jsem to cítila samozřejmě v těch obecných předmětech, které se týkaly marxismu, leninismu, tak o tom mluvit nebudu. V češtině to myslím bylo až ve chvíli, kdy jsme měli českou literaturu dvacátého století, tak ten výběr děl, která jsme probírali, tak ten byl opravdu jako ideologicky zaměřený a samozřejmě o dějepise to bylo ještě horší.

Sára Mizerová (autorka BP)

Jaké předměty na vysoké škole patřily k vašim oblíbeným? Ted' jste před chvílkou pár zmínila.

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Určitě literatura, já jsem i měla ráda moderní literaturu, světovou literaturu, no. Ale sama jsem se víc soustředila, anebo mě tam prostě nějakým způsobem nasměrovali na jazyk a na sloh, takže stylistiku. Já jsem nakonec i z té stylistiky dělala nějaké práce, ty ročníkové práce, no. A na to jsme měli paní docentku Kubů a ona byla jako velmi... nebo... nás velmi dobře připravovala, si myslím, i když nebyla úplně mezi těmi nejoblíbenějšími asi vyučujícími, ale ta příprava byla od ní velmi dobrá, no. S ní jsem taky právě dělala i tu diplomovou práci, což byl vlastně stylistický rozbor literárních děl. Takže dá se říct, že i tento předmět byl oblíbený. Ale kdybych měla říct, že jestli byla oblíbená, třeba mluvnice novočeská, no, tak to nebylo oblíbené, to bylo nutné.

Sára Mizerová (autorka BP)

Jaký byl pan profesor Viktor Viktora? A jak probíhaly jeho přednášky a semináře?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Pan profesor Viktora byl asi nejoblíbenějším vyučujícím celé té naší skupiny, těch studentů českého jazyka. My jsme na jeho přednášky samozřejmě chodili, tam jsme myslím nevynechali nikdo nic, i když taky z nás... neměli jsme povinnost tam chodit. Trošku nás zarazilo vždycky to obrovské množství informací. On byl chodící kronika všeho, takže my jsme skutečně byli překvapeni, co toho všechno všeho zná a docela jsme se obávali, že třeba při těch zkouškách na nás bude chtít taky takové až že details, ale ne. Měl nadhled. Pochopil, že jsou věci zajímavé, které nám říkal, ale pak je po nás jako nevyžadoval, no. A jinak jsme ho samozřejmě uznávali, protože jsme s ním jezdili na různé exkurze po literárních památkách, po hrobech, po místech významných. Takže to pro nás bylo opravdu jako dobré, takže i přednášky, i ty semináře teda myslím, že byly hodně navštěvované.

Sára Mizerová (autorka BP)

Vzpomněla byste si na pana docenta Bohumila Jiráka?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Ano. Ten nás měl na právě tu českou literaturu pozdější a ten nevím,...myslím si, že nebyl tak výrazný jako pan prof. Viktora. Nicméně znalosti měl, učil nás, ale nevím, jestli právě nás musel učit, to, co nás učil, asi ano, protože dost jako nás učil ten socialistický realismus, knihy socialistického realismu. A já jsem u něho dělala i zkoušku právě z té literatury, a to si tenkrát pamatuju, že jsem si zrovna vytáhla literaturu padesátých let, takovou tu revoluční, tu ideologicky nejhorší. Ale já jsem z té zkoušky měla jako strach, všichni jsme z toho měli strach. To byla jediná zkouška, kterou jsem si dokonce vzala v září, úplně jsem ji odložila, protože jsem se na ni musela hodně připravovat. Vyžadovala nás dost jako obsáhlý čtenářský deník, no. A pak v něm jaksi listoval a občas narazil ještě mimo tu otázku, kterou zadal, tak na další díla. A druhou otázku jsem měl Bohumila Hrabala, což jsem, to byl můj oblíbený autor, tak jsem začala tím Bohumilem Hrabalem. Hezky jsem o něm vyprávěla, pak ještě nějakou jinou otázku mi dal a pořád jsem odsouvala tu otázku padesátých let. A v tu chvíli, když jsem měla začít mluvit, tam přišel šéf katedry češtiny a dějepisu, což byl takový starý pan profesor, myslím, že se jmenoval Vacek, a něco mu říkal a já jsem se, a to je taková osobní vzpomínka, já jsem se mezitím v létě vdala. Takže prstýnek jsem měla čerstvý, blýskavý, seděla jsem tam a on tak na to koukal, oni mě na té katedře dost dobře znali, tak říkali: „A ona se nám vdala.“ Řekla jsem, ano, vdala jsem se. „A jakto, že jste se vdala?“ Říkám tak jsem se vdala, no. „A to se nebudete už učit nebo co?“ Já říkám, ano, budu se učit, manžel je na vojně. „No, to určitě se nebudete učit, to mu budete psát dopisy.“ Já říkám, nebudu mu psát dopisy, nechám ho na té vojně, no. A on se obrátil na toho pana prof. Jirásku a říkal: „No a chápeš to, že ona se vdala?“ No a tak se pak zapovídali o tom, že bych se neměla vdávat a že bych měla pracovat a studovat. No a zapomnělo se na tu otázku. Takže mi napsal známku jedna a já jsem se k tomu, co jsem uměla nejméně, vůbec nedostala. Takže já na něj mám dobrou vzpomínku, ale jinak výraznější byl samozřejmě ten pan Viktora.

Sára Mizerová (autorka BP)

Je pravda, že pan docent Jirásek vyučoval i zakázané autory?

PaedDr. Iлона Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Nevím, nemyslím si. Jako učil nás samozřejmě autory, ale takové ty polozakázané. Úplně zakázané, to ne, to si nepamatuju.

Sára Mizerová (autorka BP)

Jak probíhaly semináře z literatury na vysoké škole a jaké knihy se například četly?

PaedDr. Iлона Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

No, tak četly se právě knihy...Ty semináře, já si to úplně nevybavuju, jak to probíhalo. Rozhodně se rozebíraly knihy určitého období, měli jsme nějaké doporučené, o kterých se tedy mluvilo, ale vesměs to byly knihy, když to byla starší literatura, tak s tím problémem nebyl, že jo, to byly všechny jako v pořádku. A když to byly novodobé knihy z toho dvacátého století, tak rozhodně to byly... oni, takhle. Oni nemohli úplně, já už jsem to říkala minule, že oni nemohli vyškrtnout z literatury některá jména úplně. Takže právě se probíraly knížky autorů, já nevím, teď řeknu, třeba Vladimír Páral nebo právě ten Bohumil Hrabal, jako možná Kundera Žert, jo, ale to bylo jediné. Škvorecký, to si vůbec nepamatuju, že bychom probírali třeba Škvoreckého. Takže vybírala se jenom díla, která opravdu nebyla v rozporu s tím ideálem socialistického realismu. Takže vlastně se četly opravdu jenom některé části. Třeba zrovna u toho Vladimíra Párala jsme zrovna Soukromou vichřici a všechno, co bylo psáno na začátku těch sedmdesátých let, tak se moc nečetlo, četlo se až to pozdější, že jo, a tak dále, no. Tak jako nemůžu říct, že by teda to byli zakázaní autoři. Byli to ti, kteří... některá díla ano, některá ne. No, a pak jsme museli číst skutečně díla nějakého třeba...jmenoval se, já už si je nepamatuju, Kozák, třeba Jan Kozák, a to byl opravdu socialistický autor, nebo Řezáč... Václav Řezáč. A to jako ano, to jsme četli. Rozhodně třeba, ale to nám nemohli asi, pardon, to nám nemohli jako Ladislava Fuchse a Lustiga, to jsme také četli, jo. Takže to, co bylo jako z války, to nám jako nemohli úplně zapřít. Takže to jsme také četli Spalovače mrtvol, ale ten film třeba byl zakázaný, ten byl trezorový. Ale my jsme to nějakým způsobem četli, no. A pak samozřejmě soukromě jsme četli knihy, které samozřejmě nám nedoporučovali.

Sára Mizerová (autorka BP)

V našem minulém rozhovoru jste zmiňovala pana soudruha ředitele, který byl poněkud zpátečnický, bála jste se mu oznámit své těhotenství. Mohla byste mi o něm říct něco víc?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Ten pan ředitel byl...moc nechodil mezi učitele. Byl zavřený v té své kanceláři. Ale ono je to tak trošku ve školách teď taky, že ředitel moc mezi studenty a učitele nechodí, spíš na to má své zástupce, ti řídí v podstatě tu školu, ten chod školy. A on jenom vystupoval na schůzích, vždycky vystupoval. Říkali jsme si soudruzi, že jo, soudruzi, kolegové, ne soudruzi a soudružky. A mluvil tak obecně podle toho, jak prostě to ministerstvo, tehdejší ministerstvo školství, jak mu určilo ty úkoly, tak vždycky říkal, že to jsou úkoly jako prostě, jak bych to řekla...úkoly, které jsou dané tím socialistickým školstvím. A tak jako to musel...musíme jako dodržovat a dbát na tu výchovu a výchovné cíle a podobně. To nám hodně zdůrazňoval. No a pak samozřejmě strašně byl důležitý v tom, že kontroloval ty nástěnky. K výročí a na výročí jsme museli pořádat nějaké i třídnické hodiny, abysme zdůrazňovali výročí a měli jsme i schůze na ta výročí. A to všechno vyplynulo z toho, takže myslím, že takhle... myslím, že moc to učení jako takové, jak vlastně učíme, jaké metody používáme, to on moc nekontroloval. Hlavně, aby byly výchovné cíle, abysme měli správně tu nástěnku, aby děti na První máj přišly na ty akce k VŘSR k Velké říjnové revoluci, a to. Tak to jsme museli dělat a na to byl teda velmi přísný.

Sára Mizerová (autorka BP)

A to byl pan ředitel na tý střední průmyslový škole?

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Myslím, že můžu, já nevím, jestli můžu říkat jména nebo to?

Sára Mizerová (autorka BP)

Já nevím, no, taky si nejsem jistá. Takže prostě zpátečnický pan ředitel.

Sára Mizerová (autorka BP)

No, a jak se jmenoval pan profesor z chebského gymnázia, který byl dle vašich slov odvážný a učil vás ty věci, které jste se neučila ani na vysoké škole?

PaedDr. Iлона Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Tak toho budu jmenovat, ten se jmenoval Jaroslav Petřivalský. Ještě žije v této době. Doufám tedy, protože před rokem jsme měli sraz, tak jsme ho pozvali. Je mu přes 80 let. A ten se teda ničeho moc nebál. Jestli věděl, že on byl takové kvality, že ho prostě tam potřebovali na té škole, takže ředitel ho těžko mohl vyhodit, protože opravdu byl nejlepší, ten češtinář tam. Byl hodně sečtělý. Vodil nás do klubu. Takhle. Měli jsme i seminář literární, který normálně nebýval, to byla výjimka, to byla vlastně jako taková jako kroužek nebo něco takového, no. Tak jsme tam chodili, tam skutečně jsme četli tu americkou literaturu, to už jsem říkala. Vodil nás do kina Art, což bylo takové kino, jako jsou dneska filmové kluby, no. Tam speciálně jsme pak rozebírali i filmy, které jsme tam viděli, které teda nebyly socialistické filmy. A fakt obdivuju, že prostě se nebál. Nemluvil samozřejmě přímo neříkal nějaké jak je prezident špatný a komunistická strana špatná, tak takhle samozřejmě nemluvil. Ale bylo vidět, že nikdy nezdůrazňoval opak. Nechválil, nepropagoval, nic. Díla jsme rozebírali fakticky. No, opravdu se mi to moc líbilo, ty jeho semináře a ten jeho výklad. Měli jsme ho jenom dva roky, ve třetím a ve čtvrtém, předtím jsme mě jako jiného, a to jako nebylo nic zvláštního. Takže jenom díky němu jsem prostě řadu těch knih znala, i těch, které se právě nevyučovaly na té vysoké škole, což byla anglická, americká, francouzská literatura, ta novodobá.

Sára Mizerová (autorka BP)

Tak já bych řekla, že už jsme vyčerpaly všechny naše otázky, tak nezbyvá nic jiného než vám poděkovat.

PaedDr. Iлона Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Za co, že není zač. Já si na mnoho věcí už nevzpomínám, ale přece jenom aspoň někteří. Já myslím, že ještě se nezmínila toho, jo, to jsem zmínila pana Klimeše, teď.

Sára Mizerová (autorka BP)

Pana Klimeše ne, nezmiňovala.

PaedDr. Ilona Baarová (pamětnice, též učitelka na Prvním českém gymnáziu v Karlových Varech)

Já ještě mám jednu. To jsem si totiž nemohla vzpomenout a s tím jsem právě hodně toho prožila taky. Ten nás měl na tu novočeskou mluvnici a ten byl velmi přísný. Ten nám teda neodpustil vůbec nic. Byl jaksi... nemyslím si oblíbený... jako kamarád, to náš nebyl, když někteří jako se tak jako... byli jsme spíš jako trošku v osobních nějakých vztazích. Ale tenhle ten byl velice přísný, ale hodně nás naučil. Myslím si, že jako to byla kapacita, opravdu jedna z velkých kapacit té školy. Lumír Klimeš, už nežije tedy. Tak to bylo na doplnění.

Sára Mizerová (autorka BP)

Děkuju moc.

Příloha č. 1. *Rozhovor s pamětnicí.*

Jméno a příjmení:		Školní rok:				Obor studia:		Ročník:	
Klona Bernálová		1976/1977				český jazyk - dějepis		II	
Název přednášky (cvičení)	Týd. hod. v sem.	zim.		let.		Semestr	Zápočet Datum a podpis učitele	Zkouška Datum a podpis zkoušejícího	
		př.	cv.	př.	cv.			Let.	Zim.
Marksisticko-lenin. filosofie	2	2	2	2	2	Zim.	Zápočet 1. 1. 1977 P. Prosz		
Teorie výchovně vzdělávacího procesu	1	2	1	1	1	Let.	Zápočet 12. 5. 1977 P. Prosz	13. 6. 1977	Uhlík
Didaktická psychologie	1	-	2	2	2	Zim.	Zápočet 10. 5. 1977 Skal	30. 5. 77.	Skal
Sociální psychologie	-	1	-	-	-	Let.	Zápočet 22. 6. 77 F. Flothove	28. 6. 77	Flothove
Lektorský kurs ruského jazyka	-	2	-	-	-	Zim.	Zápočet 12. 1. 77 F. Flothove	25. 1. 77	Flothove
Tělesná výchova	-	2	-	2	2	Let.	Zápočet 10. 1. 77 Kačm		
						Zim.	Zápočet 13. 1. 77 Pulsoni		
						Let.	Zápočet 10. 5. 77 Kačm		

Příloha č. 2. Vysokoškolský index pamětnice.⁶⁶

⁶⁶ Archiv pamětnice

Vysoká škola: Pedagogická fak. Plzeň Katedra: čes. jazyka a dějepisu
Fakulta: pedagogická Školní rok: 1978/79

DIPLOMOVÝ ÚKOL

pro Ilonu Baarovou
obor český jazyk - dějepis

Protože jste splnili požadavky učebního plánu, zadává Vám vedoucí katedry ve smyslu směrnic ministerstva školství a kultury o státních závěrečných zkouškách tento diplomový úkol:

Jazyková komika her J. Voskovce a J. Wericha

Pokyny pro vypracování:

1. Prostudovat důkladně všechny dostupné hry Osvobozeného divadla.
2. Prostudovat příslušnou odbornou literaturu, zejména články z odborných časopisů týkajících se této části stylistiky.
3. Vyexcerpovat z textů her větší množství ukázek jazykové komiky.
4. Tyto ukázky utřídit do určitého systému.
5. Stylisticky rozebrat a zhodnotit funkci použitých jazykových prostředků komiky.

SEVT - 49 395 0 1/78 jčt 9 - 911569 - 78

Příloha č. 3. *Zadání diplomového úkolu.*⁶⁷

⁶⁷ Archiv pamětnice

Posudek diplomové práce Ilony Baarové Jazyková komika her
J. Voskovce a J. Wericha

Diplomová práce s. Baarové se soustřeďuje na důležitou a zajímavou, avšak zároveň obtížnou problematiku. Není totiž jednoduché postihnout a racionálně vysvětlit povahu komických prvků, které u vnímatele většinou vyvolávají spontánní reakci, a jsou zde také značné nároky na znalosti literárního kontextu i dobové společenské situace.

S náročným úkolem se s. Baarová vyrovnala v zásadě dobře. Prokázala schopnost analýzy jazykového vyjádření i potřebný cit pro jemné jazykové nuance. Zvláště je třeba ocenit to, že autorka se snaží nepohlížet na prvky jazykové komiky jako na něco izolovaného a zamýšlí se i nad místem těchto prvků ve výstavbě vyšších sémantických entit a ve smyslu celého díla (srov. zvl. kapitoly Pojetí historie u V + W a Soudobé politické narážky).

Některé dílčí výklady by ovšem bylo možno doplnit, příp. je třeba je poněkud opravit. Např. v pasáži o jménu spisovatele ze hry Vest-pocket revue postrádáme zmínku o tom, že toto jméno představuje narážku na dva ve své době hojně čtené autory populární literatury (Quido Maria Vyskočil, de la Cámara); k téže stránce (44) je třeba podotknout, že výraz camera obscura neznamená "temnou komoru" (i když tak by zněl doslovný překlad), ale "dírkovou komoru". Vojště bych nehodnotil jako "knižní výraz", ale jako silně zastaralý tvar slova vojsko (64). Výraz Inland nevytvořili V + W, ale je to existující německé slovo (39). Na některých místech by práci byla prospěla větší sevřenost výkladu a odbornější vyjádření (např. 5, 19).

Celkově ale práce plně odpovídá požadavkům kladeným na diplomové práce a je vhodným podkladem k SZK.

18.2.1985

dr. Petr Mareš

Příloha č. 4. Oponentský posudek diplomové práce pamětnice.⁶⁸

⁶⁸ Archiv pamětnice

SPOLEČENSKÉ ORGANIZACE VE ŠKOLE

SSM

Společenská organizace jako nejvýznamnější mládežnická organizace naší školy začala svou práci systémem patronátů starších ročníků nad mladšími. Velký význam to má zejména pro první ročníky.

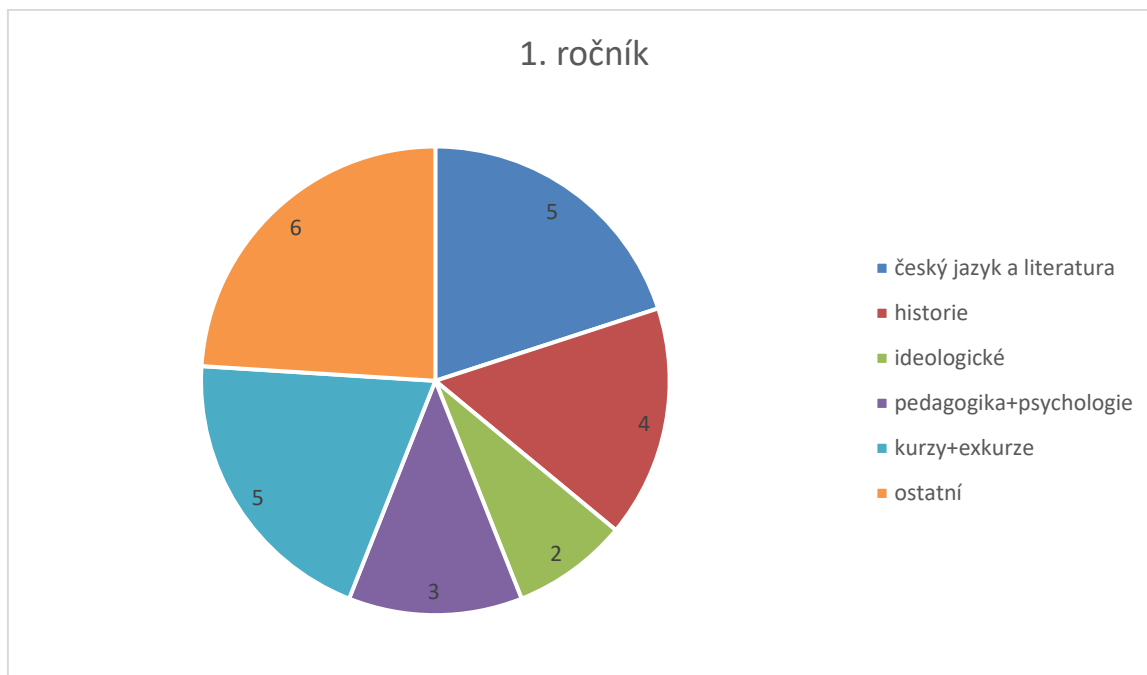
Vzhledem k tomu, že ve škole jsou tři celobratřské obory, udělala se nezbytnost důkladně seznámit děvčata s městem, organizací práce ve škole a s domoví mládeží.

Tyto snahy o vypracování úlohy školní organizace SSM jakožto důležitého výchovného subjektu, našly vyjádření v knize s názvem „RADIM“.

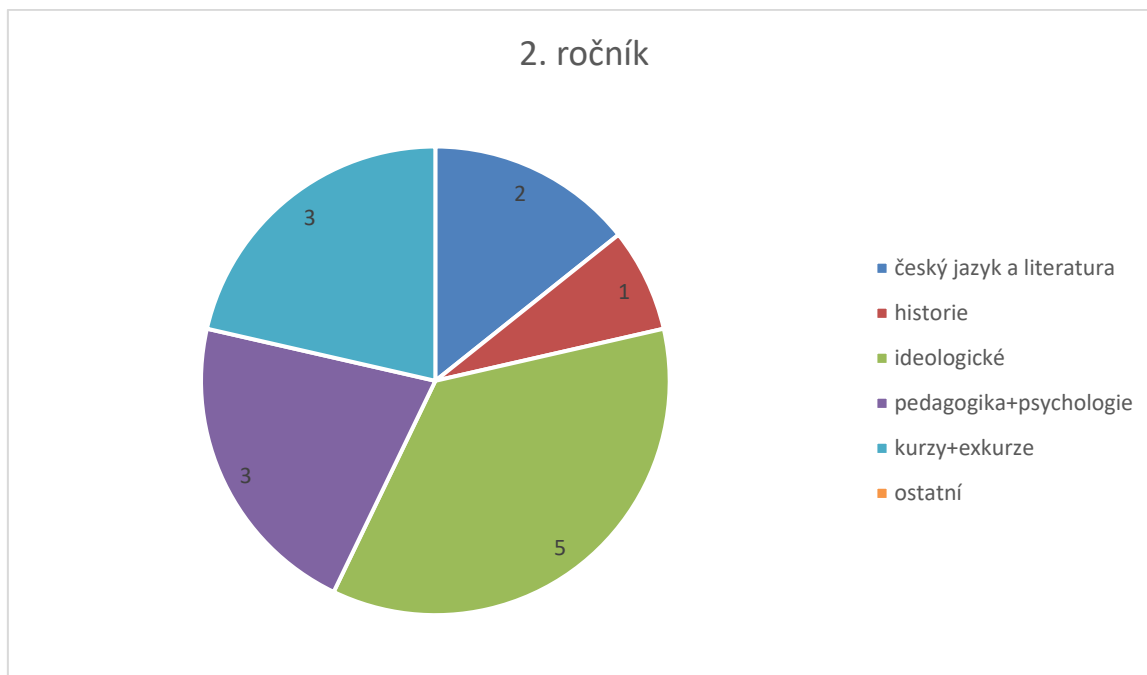
Organizace SSM na škole má všechny předpoklady přispět svými oblastmi činnosti (ideologická práce, tvorby pracovní aktivity, sportovní a kulturní vyžití) k kladnému posláním výchovně vzdělávacího procesu školy i s ohledem na to, že je u ní organizovanost dětí ve výši 98%.

Příloha č. 5. Ukázka z kroniky Střední zdravotnické školy v Karlových Varech.⁶⁹

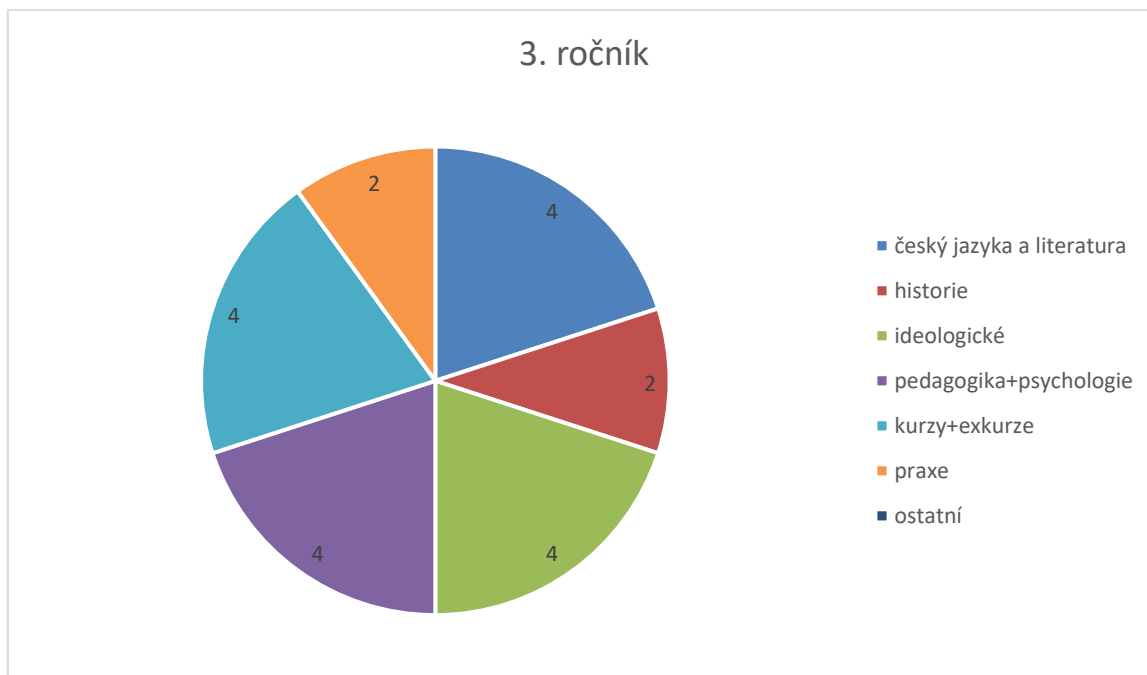
⁶⁹ Archiv Střední zdravotnické školy a vyšší odborné školy zdravotnické Karlovy Vary

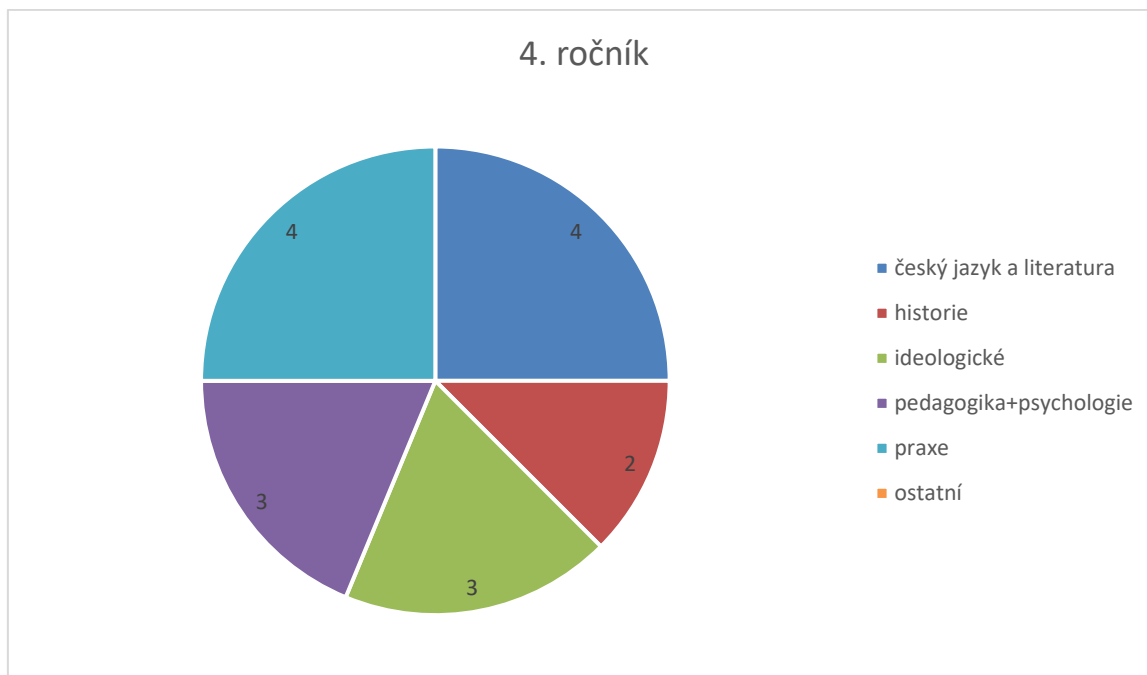
Příloha č. 6. Graf č. 1. Předměty 1. ročníku studia na VŠ.

Příloha č. 7. Graf č. 2. Předměty 2. ročníku studia na VŠ.

Příloha č. 8. Graf č. 3. Předměty 3. ročníku studia na VŠ.

Příloha č. 9. Graf č. 4. Předměty 4. ročníku studia na VŠ.

**UDĚLENÍ SOUHLASU KE ZPRACOVÁNÍ A ZPŘÍSTUPNĚNÍ
OSOBNÍCH ÚDAJŮ**

Podle platné legislativy zajišťující ochranu osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, uděluji Sáře Mizerové svůj souhlas se zpracováním svých osobních i citlivých údajů, zaznamenaných během rozhovoru, který jsem poskytla za účelem zpracování bakalářské práce s názvem *Výuka literatury na vybraných středních školách na Karlovarsku za minulého režimu*. Souhlasím rovněž, aby rozhovor byl uložen, odevzdán a zpřístupněn spolu s bakalářskou prací pro vědecké a vzdělávací účely.

Další ujednání:

.....
.....
.....
.....

v *K. Vareševě* dne *15.3.2024**Branča Kováčová*

podpis

Příloha č. 10. *Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů.*

PLNÁ MOC

Zmocnitel:

Jméno a příjmení: Ilona Baarová

Trvale bytem: [REDACTED]

Datum narození: [REDACTED]

Zmocněnec:

Jméno a příjmení: Sára Mizerová

Trvale bytem: [REDACTED]

Datum narození: [REDACTED]

Zmocnitel touto plnou mocí deklaruje, že zmocněnec je zmocněn využít informace obsažené v osobní složce zmocnitele pro vyhotovení a publikování bakalářské práce s názvem *Výuka literatury na vybraných středních školách na Karlovarsku za minulého režimu – orálněhistorický výzkum*, a že si pro svou potřebu může zmocněnec nafotit osobní složku zmocnitele, ale tyto snímky není oprávněn publikovat, pouze na základě písemného souhlasu zmocnitele.

Tato plná moc je účinná pouze do doby odevzdání bakalářské práce.

Za zmocnitele: (dne, místo)

15.3.2024 H. Baarová
Ilona Baarová

Za zmocněnce: (dne, místo)

15.3.2024
Sára Mizerová

SMLOUVA O POSKYTNUTÍ PRÁV

uzavřená níže uvedeného dne a řídící se právním řádem České republiky (dále jen „smlouva“) mezi:

- 1) **Sárou Mizerovou**
Sadová 3
350 02 Cheb
Bytem: Sadová 3, 350 02 Cheb
(dále jen „oprávněný“)

a

- 2) **Ilonou Baarovou**
U Koupaliště 3
360 05 Karlovy Vary
(dále jen „narátor“)

Preambule

„Smluvní strany přistupují k uzavření smlouvy po zralé úvaze a s vědomím, že přispěje ke zvýšení úrovně lidského poznání na vědecké úrovni, neboť je činěna jakožto neoddělitelná součást realizační fáze bakalářské práce (dále jen „práce“) nazvané *Výuka literatury na vybraných středních školách na Karlovarsku za minulého režimu*. Smluvní strany si rovněž plně uvědomují, že realizační fáze práce je založena na vědecké metodě tzv. *orální historie*, která prostřednictvím analýzy původních osobních poznatků a prožitků oslovených osob (natárotorů) napomáhá objasnit období, jímž se práce zabývá. Smluvní strany jsou přesvědčeny, že touto smlouvou zajišťují právní bezvadnost svého jednání tak, aby mohlo dojít k naplnění cílů práce.“

I.

Předmět smlouvy

Narátor poskytne oprávněnému na základě této smlouvy životopisný rozhovor za současného použití zvukových nebo zvukově-obrazových záznamových technických prostředků (dále jen „rozhovor“), který se uskuteční v termínu dohodnutém k tomuto účelu smluvními stranami.

II.

Postavení oprávněného

1. Oprávněný se zavazuje, že provede či zajistí provedení doslovného přepisu rozhovor do graficky znázornitelné podoby (dále jen „přepis rozhovor“), a to na své náklady.
2. Oprávněný se rovněž zavazuje, že zvukový nebo zvukově-obrazový záznam pořízený jím dle článku I. této smlouvy a přepis rozhovor bezpečně uloží na technickém nosiči dat a jeho kopii

současně přiloží k práci, kterou odevzdá na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni.

3. Oprávněnému je umožněno využívat zvukový nebo zvukově-obrazový záznam, jím pořízený dle článku I. této smlouvy, a přepis rozhovoru jen pro vědecké účely. Smluvní strany považují použití části či celku přepisu rozhovoru, případně údajů z tohoto přepisu rozhovoru, v odborné literatuře za využití v souladu s předchozí větou tohoto ustanovení. 4. Jestliže mají být zvukové nebo obrazově-zvukové záznamy, jím pořízené dle článku I. této smlouvy, či přepisy rozhovoru použity pro jiný účel než uvedený v předchozím odstavci tohoto článku, je oprávněný povinen vyžádat si předchozí písemný souhlas narátora.

III.

Souhlas narátora

1. Narátor prohlašuje, že pořízení zvukových nebo zvukově-obrazových záznamů podle článku I. této smlouvy a použití těchto zvukových nebo zvukově-obrazových záznamů a přepisu rozhovoru pro vědecké účely podle této smlouvy není v rozporu s jeho oprávněnými zájmy.

2. Narátor touto smlouvou uděluje oprávněnému v souladu s právními předpisy zajišťujícími ochranu osobních údajů, v platném znění, souhlas ke zpracování údajů obsažených ve zvukových nebo zvukově-obrazových záznamech pořízených podle článku I. této smlouvy a ke zpracování údajů obsažených v přepisu rozhovoru, a to na dobu trvání této smlouvy.

3. Narátor touto smlouvou potvrzuje, že jej oprávněný před podpisem této smlouvy poučil o jeho právech vyplývajících z platné legislativy, a zároveň prohlašuje, že jsou mu v okamžiku podpisu této smlouvy známy údaje, v jakém rozsahu, jakým způsobem a pro jaký účel budou jeho osobní údaje oprávněným zpracovávány a komu mohou být zpřístupněny či komu jsou určeny.

IV.

Doba trvání smlouvy

1. Tato smlouva se uzavírá na dobu neurčitou s možností její výpovědi kteroukoli smluvní stranou. Výpověď nabývá účinnosti po uplynutí tříměsíční výpovědní lhůty, která se počítá od prvního dne měsíce následujícího po dni, kdy byla výpověď doručena druhé smluvní straně. Výpověď-li tuto smlouvu narátor, je taková výpověď považována za odvolání souhlasu ke zpracování jeho osobních údajů pro účely této smlouvy ve smyslu zákona na ochranu osobních údajů.

2. Smluvní strany jsou si při uzavírání této smlouvy vědomy, že dojde-li k výpovědi této smlouvy ze strany narátora ve smyslu třetí věty předchozího odstavce tohoto článku, mohou být osobní údaje týkající se narátora, jím poskytnuté na základě této smlouvy, považovány za archivální ve smyslu zákona o archivnictví, v platném znění, a podléhat zvláštnímu režimu zacházení stran oprávněného v souladu s tímto zákonem.

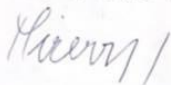
V.

Závěrečná ustanovení

1. Tato smlouva je vyhotovena ve dvou autentických stejnopisech, přičemž každá smluvní strana obdrží po jednom stejnopisu.
2. Tato smlouva nabývá platnosti a účinnosti dnem jejího podpisu oběma smluvními stranami.
3. Smluvní strany shodně prohlašují, že si text této smlouvy přečetly, že ji neuzavírají v tísní za nápadně nevýhodných podmínek a že s jejím obsahem souhlasí, a na základě těchto skutečností podle své svobodné a vážné vůle připojují své podpisy.

Za oprávněného: (dne, místo)

15.3.2024

Za narátora: (dne, místo)

15.3.2024

